

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Издаван два пут сваког месеца у свескама од 3 и
више табака. Цена је: за Србију 12 дин., а за Црну
Гору, Бугарску, Босну, Херцеговину, Аустро-Угарску,
Румунију и Турску 15 динара на годину.

ПРЕТЦАТА СЕ ШАЂЕ

Управи
Кр. Срп. државне штампарије.

А РУКОПИСИ УРЕДНИШТРУ.

IX СВЕСКА

У Београду 15. Маја 1886.

ГОДИНА VII

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра
просвете и црквених послова, решењем својим од
30. Априла ове године:

уважити предлог Архијерејског Сабора, да се архијереј жичке епархије г. *Корнелије*,
по молби својој, а због болести, разреши од дужности епархијског архијереја, и да му
се у име издржавања, на основу § 101. а. закона о црквеним властима православне
вере и § 76. закона о чиновницима, издаје из државне касе 30 од сто његове плате.

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра
просвете и црквених послова, указом својим од
4. Маја ове год. поставити:

за епископа епархије жичке господина *Никанора*, који је иетога дана за епископа
посвећен.

Његово Величанство Краљ благоволео је, на предлог министра
просвете и црквених послова, указом својим од
28. Априла ове год. поставити:

Живојина Јовића, професора Богословије, за професора гимназијске реалке у Кња-
жевцу, по потреби службе.

Постављења и разрешења од дужности наставника средњих школа

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су:

у Крагујевачкој гимназији:

г. *Димитрије Танасковић*, ђакон, за ве-
роучитеља, 1. Маја ове год.

у Брањској нижој гимназији:

г. *Лука Кеквић*, свршени философ за пре-
давача, 25. Априла ове год.

II Разрешен је:

у Крагујевачкој гимназији:

г. *Сибин Ђорић*, вероучитељ, 1. Маја ове год. по молби.

Постављења управитеља основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

Постављени су :

- г. *Драгутин Радовановић*, за управитеља школе у Текији, округа крајинског, 17. Априла ове год.
- г. *Сава Тасић*, за управитеља школе

глоговачке, округа ђупријског, 19. Априла ове год.

г. *Савко Филиповић*, за управитеља школе белоаланачке, округа пиротског, 19. Априла ове год.

Постављења, премештаји и разрешења од дужности наставника основних школа

Актом министра просвете и црквених послова

I Постављени су :

У БЕОГРАДСКОМ ОКРУГУ :

гђца *Милица Јевтићева*, која је у Москви свршила педагошки курс, за привремену учитељицу основне школе у Жаркову, 25. Априла ове год.

У ВАЉЕВСКОМ ОКРУГУ :

г. *Петар Анђелковић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе каменичке, 19. Априла ове год.

г. *Таса Костић*, бивши учитељ, за заступника учитеља школе у Осечини, 19. Априла ове год.

У КРАГУЈЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Василије Симић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе стојничке, 25. Априла ове год.

У НИШКОМ ОКРУГУ :

г. *Коста Костић*, богослов, за заступника учитеља основне школе у Ораовици, 18. Априла ове год.

У ПОЖАРЕВАЧКОМ ОКРУГУ :

гђца *Даница Станковићева*, свршена ученица Више женске школе, за учитељицу I одељења IV разреда мушке школе у Пожаревцу, 19. Априла ове год.

У РУДНИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Неко Стојшић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља школе љутовничке, 19. Априла ове год.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Андрија Драгутиновић*, ђак учитељске школе, за заступника учитеља II одељења I разреда школе ариљске, 30. Априла ове год.

II Премештени су :

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г. *Михаило Миловановић*, учитељ школе каменичке, округа ваљевског у Извор, 19. Априла ове год. по потреби.

г. *Алекса Нешић*, учитељ школе љутовничке, округа рудничког, у Стрелац, 19. Априла ове год. по потреби.

г. *Арсеније Радовановић*, учитељ III и IV разреда школе горњомилановачке, округа рудничког, у Мокру, 25. Априла ове год. по потреби.

У УЖИЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Атанасије Поповић*, заступник учитеља I разреда школе ариљске, у I одељење истог разреда, 30. Априла о. г. по потреби.

У ПРИОРЕЧКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Павловић*, учитељ школе планиничке, у Кривељ, 18. Априла ове год.

III Разрешени су :

у НИШКОМ ОКРУГУ :

г. *Стеван Савић*, заступник учитеља о-

сновне школе у Црној Трави, 28. Априла ове год. по молби.

У ПИРОТСКОМ ОКРУГУ :

г. *Милорад Протић*, учитељ школе станичанске, 24. Априла ове год. по молби.

Записник Главног Просветног Савета

САСТАНАК СССІХ.

4. Априла 1886. год. у Београду.

Били су : *потиредседник* Н. Дучић, арх. ; *редовни чланови* : Драг. С. Милутиновић, Љуб. Ковачевић, Јеврем Илић ; *ванредни чланови* : Милан Андоновић, Јев. Ђорђевић, Пет. Живковић, др. В. Банић, Бор. Тодоровић, Жив. Поповић, Никола Стајевић и Лаза Обрадовић.

Пословођа : Мил. Марковић.

I

Прочитан је и примљен записник 308-ог састанка.

II

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 3. ов. м. ТБр. 2807, којим се шаље Главному Просветном Савету сведожба г. Јована Несторовића, свршеног ђака Велике школе и позива се Главни Просветни Савет да изволи ову сведожбу прегледати и оценити : има ли овај кандидат прописану квалификацију за наставника средњих школа, каква му је иста и за које предмете.

Пошто је сведожба прегледана, нађено је, да кандидат има *слабу оцену* из Анатомије и Физиологије и то по поновљеном испиту у III години Велике школе.

Због овога су се појавила два мишљења у Главному Просветном Савету. По једноме, овај кандидат има, а по другоме, нема прописану квалификацију за наставника средњих школа.

На послетку је питање решено гласањем и са 8 противу 4 гласа одлучено је : да г. Јован Несторовић свршени ђак Велике школе, има прописану квалификацију за наставника средњих школа и то за предмете историјско-филолошке групе.

Четири члана Главног Просветног Савета, и то : г. Љубомир Ковачевић, Јевта Ђорђевић, Петар Живковић и Живко Поповић одвојили су своје мишљење у овоме питању, и изјавили су да овај кандидат нема прописану квалификацију с тога, што има у сведојби оцену „слаб“ у трећој години из Анатомије и Физиологије и то по поновљеном испиту.

С тим је састанак закључен.

САСТАНАК СССХ

9. Априла 1886. год. у Београду

Били су : *потиредседник* Н. Дучић архим. ; *редовни чланови* : Ј. Пецић, Свет. Вуловић, Љуб. Ковачевић, Ђ. Козарац, Јевр. Илић ; *ванредни чланови* : Јев. Ђорђевић, Јов. Ђорђевић, Пет. Живковић, др. В. Банић, Бор. Тодоровић, Жив. Поповић, Никола Стајевић, Лаза Обрадовић.

Пословођа Мил. Марковић.

I

Прочитан је и примљен записник 309-ог састанка.

II

Прочитано је *писмо г. министра просвете и црквених послова* од 8. ов. мес. ПБр. 2993, којим се шаље Главному Просветном Савету дело „Пољска привреда“ учебник за школу и народ, од г. Паје Тодоровића, које писац нуди за откуп и препоруку и позива се Савет да изволи дело прегледати и оценити и казати му своје мишљење о вредности и употреби дела.

Одлучено : да се умоле г. г. Коста Црногорац и Лазар Обрадовић, да дело прегледају и да Савету о истоме реферују.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. ов. м. ПБр. 3099, којим се шаље Главном Просветном Савету дело у рукопису „Упуство или помоћница за предавање Науке Хришћанске у I разреду основне школе“ од непознатог писца са мотом „учитељ за школу, школа за учитеља“ и позива се Главни Просветни Савет да изволи ово дело прегледати и оценити и казати му мишљење о вредности и употреби истога.

Одлучено: да се умоли г. Дим. Јосић, проф. учитељске школе, да дело прегледа и оцени и да Савету о истоме реферује.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. ов. м. ПБр. 3067, којим се шаљу Главном Просветном Савету две карте (једна Краљевине Србије, а друга балканског полуострва) које је поднео на углед г. Влад. Карић проф. и позива се Савет да их изволи прегледати и оценити: могу ли се овакве, какве су, употребити у тексту књиге, „земљопис за IV разред основних школа“ који г. Карић прерађује по ранијим примедбама Главног Просветног Савета, те да се писац може према оцени саветској с овим картама оријентовати ради израде карата за остале српске земље.

Одлучено: да се умоле г. г. Љуб. Ковачевић и др. В. Бакић да обе карте прегледају и Савету о истима реферују, пошто су они и раније прегледали дело овога писца и по њиховом се мишљењу и уносе карте појединих српских земаља у текст самога дела.

V

Саслушан је реферат усмен г. г. Свет. Вуловића и Живка Поповића о првом делу француске синтаксе од г. Живка Недељковића професора. Референти изјављују, да је писац поправно дело по свима њиховим ранијим примедбама изузимајући само једне једине, и то је та, што у делу има још местимице ситнијих погрешака из Српског Језика, које би ваљало исправити, пре но што се дело да у штампу.

Према овакој изјави г. г. референата Главни Просветни Савет желећи да у делу буде најправилнији српски језик, пошто ће оно слу-

жити као учебник школски одлучно је: да се дело врати писцу с напоменом, да у истоме поправи језик па да га за тим поднесе на ново.

VI

Прочитан је реферат г. Ђ. Козарца о „Немачкој граматичи“ од г. Мите Живковића.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

О Немачкој граматичи за средње школе од г. Мите Живковића, коју ми је Гл. Просв. Савет послао на преглед и оцену, част ми је поднети Савету своје мишљење у овом: Поменута граматика г. Живковића подељена је на три дела: на науку о гласовима и правопису, на науку о речима и на синтаксу.

Прегледавши сва три дела нашао сам:

1) Да обим овој граматичи знатно прелази међу знања потребног за ону спрему из немачког језика, која се са обзиром на врховни смер наставе од ђака средњих школа може изискивати, а поред тога је спречен јасан преглед правила, која се морају знати, несразмерно великим бројем примера уз поједина граматичка правила. Ово се последње односи нарочито на науку о правопису, о роду именица, о примени именица и глагола и о предлозима (у синтакси).

2). Нека *правила* (н. пр. о промени именица и глагола, о образовању и промени сложених глагола, о употреби придева и т. д.) *нису доста јасна*. За пример ево једног правила из §. 99. тачка 5., која овако гласи: „Кад се појам именице тако тумачи, да он помоћу каквога придева зависи од какве заједничке именице, онда се придеву даде род заједничке именице, што се уз придев замишља: *Der Mensch ist das edelste unter allen Geschöpfen der Erde* (човек је најплеменитији између свију створова на земљи) и т. д. А има гдекојих правила и погрешних, што држим да је *lapsus calami* (н. пр. imperf. ind. од „*thun*“ у 2. л. јед. „*du thatest*“ м. *thatst*; даље: „1. и 2. л. јед. imperf. ind. немају наставка“.

3). Неке немачке речи или су погрешно или бар нису *тачно* српски исказане, н. пр. *Der Wald* значи *сач, ситњ, ситњавица*, а не

„цвет из ког се добија плава боја;“ *Der Geier* значи *орлушина*, а не „јастреб,“ јер јастреб се каже немачки *der Habicht* или *der Hühnergeier*; *die Krabbe* значи *морски паук* (безрепи рак) а не „морски рак,“ који се немачки каже *der Meerkrebs* за разлику од *der Flusskrebs*; *der Splint* значи *бјел, бјелика* или *бакуља* а не „ивер,“ — и тако још многе друге.

Тако има зацело случајних и оваких погрешака: н. пр. „*der Bibel*“ м. *die Bibel*, и т. д.; затим *roth* и *rot*, чега се ваља чувати у школској књизи, као и оваких српских облика: „њојзи,“ „оцек,“ и т. д.

4). Писац у предговору вели, да је изједначио граматичке називе и дефиниције са онима у српској граматици од г. Ст. Новаковића, у колико се то могло изједначити. — У томе је донеста довољно успео, но ипак му се овде овде поткрао по гдекоји термин друкчији н. пр. „показни“ начин место *одређени*. Неки термини опет нису доста подесно скловани; н. пр. за *Zusammenfügung* у сложених именица: „надовезивање“; за *Ferschmelzung* „претапање“. —

5). У новом програму за немачки језик, кога се је писац при израђивању ове граматике придржавао, нарочито је наглашено, да се чине поређења између српских и немачких облика у погледу њихове сличности или супротности. Овога се писац у неколико придржавао, али о начину, како се српски VI. падеж казује у немачком језику, нема ни помена.

Ово су у главним потезима замерке на ову граматiku; али она има и својих одсудно добрих страна и у многим погледима боља је од оних школских књига, из којих се данас по средњим школама учи немачки језик. На с тога сам мишљења:

Да се „немачка граматика од г. Мите Живковића“ може примити и о државном трошку штампати, ако писац испуни ове услове:

1). Да свој састав још једном скроз прочита и према примедбама поправи, и

2). Да напише и читанку или примере за своју граматiku, јер ће тек у том случају имати школа користи од граматике, ако уз ову буде и читанка. Овај се други услов

може писцу тим пре ставити, што он на њ и сам пристаје у предговору к својој граматици.

Главном Просв. Савету.

20. Новембра 1885.

Београд.

покоран

Ђ. ЈОЗОВАЦ.

За овим је прочитан и други реферат о истоме делу од г. Момчила Иванића, који гласи:

Главном Просветном Савету

Прегледао сам Немачку граматiku, коју је за средње школе израдио г. Мита Живковић.

Ова граматика већ на први поглед обраћа на се пажњу тиме, што су у њој обухваћена сва три дела граматике (наука о гласовима, о речима и реченицама), и што је систематски израђена. То су две поглавито добре стране, које је препоручују за школску књигу. Моји раздози за ово, нарочито, што је систематски израђена, могу, мислим, на овом месту изостати; јер сам ја већ имао прилике и части да их искажем у мом одговору на питање господина министра о Чварковићевој граматици и у мојем реферату Главном Просветном Савету о прештампавању Траутове граматике. Осим тога мислим да је довољно и са више страна потврђено, да Траутова граматика, крај све њене практичности и извеснога педагошкога смера, није подесна за наше средње школе, нарочито са њенога несистематскога излагања. С тога ће Немачка граматика г. Мите Живковића добро доћи нашој школи, ако испуњава и остале погодбе добре школске књиге. А те се погодбе налазе у одговору на ова два поглавита питања: — прво, да ли је израђена по програму за средње школе? — и друго, каква је сама по себи израда ове граматике, т. ј. грађа, која је у њој, из којих је извора, како је схваћена и исказана?

I

На прво питање одговарам ово. По програму, по којем се сад предаје немачка граматика у нашим средњим школама, није израђена; а програм, који је израдила наро-

чита комисија и који је прегледао и одобрио Главни Просветни Савет — још није, у колико је мени познато, Господин Министар одобрио и наредио да се по њему предаје. Према томе ни ова граматика, и ако се каже у акту, СБр. 88, којим је на реферат упућена, да је израђена „по најновијем програму за овај предмет“ — не би могла бити примљена све донде, док Господин Министар не одобри последњи, пројектовани програм и не нареди да се по њему предаје. Па и у случају, кад би Господин Министар одобрио овај програм, ред излагања у овој граматичи не би се потпуно слагао ни са тим програмом. Јер и по овом програму одређује се појединим разредима, да уче граматичу више концентрованим методом; а ова је граматика израђена по деловима („наука о гласовима, — о речима и — о реченицама“), и писац се доста строго држао научнога реда излагања. А да ово последње не треба сматрати као грешку, већ на против треба узети као поглавито добру страну, напред сам казао, и то тим пре: што у њој, ако не буде више грађе, но што се по програмом тражи, према ком се удешавала, доиста мање неће бити. Кад се још узме на ум, да је г. писац обратио особиту пажњу на то, да општа и основна правила одвоји од посебних и споредних под разним „опаскама“ и „изузетима“, онда је јасно, да ће се и ова граматика моћи употребити у нашим школама, као што се употребљава и Туроманова Латинска граматика, или као што је наређено, по садашњем програму, да се предаје Новаковићева Српска граматика.

Ценећи дакле стварну корист школе и све оно добро, које долази од ваљане школске књиге, и знајући да се у нас врло тешко долази до такве књиге — мислим да би било погрешно одбити ово дело само због неких формалних и привидних недостатака. С тога и приступам с пажњом, коју ми налаже савесност и дозвољава снага, к прегледу самога дела по себи.

II

1. У опште на целом делу опажа се јак утицај изворних дела, за која је сам г. писац казао, одмах у почетку, да је употребио при изради ове граматике. На првом месту по

признању самога писца стоји Хајзеова Немачка граматика за школе. Али како су та изворна дела махом Нем. Граматике за немачке школе, г. писац био је у искушењу, да употреби и оно, што би могло изостати у немачкој граматичи за српске школе; а он је том искушењу махом слабо одолевао. Тако одмах у приступу, под поглављем „Главни појмови о језику“ ништа се у главном ново не каже, шта ученици не би већ учили и у српској граматичи, осим да се у немачкој граматичи узима члан као засебна врста речи. Остало ако се у српској граматичи није учило баш са свим онако, како се овде учи, а оно је у главном исто, као што је правило, да сваки самогласник може бити за себе слог, „I. део 5. §. 2. — Али сам приметно међу таким правилима и овако нетачна и неистинита тврђења, из којих излази да је реч „звук“, дакле увек само један глас, а не и скуп два гласа или више њих, „који нам казује неку одређену преставу“ — 1. §. 1. — и да „има *наставака*, које међемо пред кон. — 1. §. 2.

а) У подели сугласника одступа без разлога од Српске граматике г. Ст. Новаковића, учећи да се по говорним оруђима сугласници деле: „а., на уснене, б., зубне и в., грлене,“ а по „звучу“ дели их: „а., на душе, б., на полусамогласнике, в., на течне, г., на неме, који се деле на мукле (тврде) р, т, к и на јасне (меке): б, d, г.“ — 6. §. 3—4. — Међу тим Ф. Бауер, кога је и г. писац навео као извор за своју граматичу, дели сугласнике онако исто као и г. Новаковић само са изоставком зубноносних и усненоносних, на: уснене, језичне, зубне, непчане и грлене, па онда долази подела на неме (*mutae*) и полусамогласнике (*semivocales*) итд. — На послетку г. писац и сам себи противуречи, јер је у истом §. под 1. казао, да су „сугласници — они гласови, које понајвише можемо изговарати у свези са којим самогласником помоћу *језика, зубу (?), неца, грла и усана.*“

Али што се говори у овом, 6, претходном 5. и при крају под 6. „Мењање гласова“ уједно је у овој граматичи и све из науке о гласовима; остало иде или у ортоспију (изговор слова), или у ортографију (правопис). Ово двоје и ако је сродно и у тесној вези са науком о гласовима, опет за то није исто.

што и овај део граматике. Ортографија и ортографија као за се обрађени делови граматике могу се сматрати као израсли из науке о гласовима. А ми ћемо се нарочито задржати у овом делу на њима, јер им је и г. писац поклоњено особиту пажњу.

Ти су делови немачке граматике у толико потребни нашим ученицима, у колико ће их упознати са правилним изговором и писањем књижевног немачког језика; а Немцима су осим тога, још потребни да их сачувају од разних покрајинских изговора и грешака. Према томе нема места у Немачкој Граматици за Србе правилу у 9. §. где се каже, да се у говору „често бркају гласови b и p, d и t, f и pf, g и j, ch и k, нпр. Das Bein кост и die Pein мука, der Bafs мотка на ветрењачи и der Pass путни лист итд.“; а тако исто ни правилу у 48. §. 4. у ком се каже да „z не ваља писати место ts, ths или ds у речима: des Abends у вече, bereits већ итд.“ Још је сувишно, кад се у I. одсеку каже „како се слова правилно изговарају“ — у II. одсеку (правопису), под 3., опет наводити скоро иста правила за поједина слова. Ево доказа. У I. одсеку, 8. §. 3. каже се: „у och, ach, eh, ih, oh, uh и ih изговара се само самогласник, а h је немо: ähnlich, das Jahr итд.“, за тим под 4: „удвојени самогласници aa, ee, oo изговарају се као један предуђен глас и. пр. das Naar, das Meer итд.“; а у II. одсеку, у „правилима за поједина слова“ каже се: „1. са aa пишу се ове: der Aal, Aar итд.“ 2. „са ah пишу се ове речи: die Ahle, die Ahlkirsche итд.“ Тако и за сва остала слова долазе махом двогуба правила, или су управо као последња, која сам навео за пример: правила без правила, само гомиле немачких речи. Место таквих правила, ваздан „опазака“ и сувише уз њих наведених примера, мени се чини, да би г. писац боље учинио, да поглавита правила немачког језика, правописа и изговора, и уз њих најпотребнији број примера. Да уради онако, као што је урадио, мени се чини да га је навело поглавито изворно дело Хајзеова Немачка граматика. Међу тим боље би учинио да се је држао којег дела, у којем је овај део сведен на најпотребнија правила за почетнике. Такво је дело нпр. Хајврхова немачка граматика, нарочито удешавана за сло-

веначке ученике. Јер колико се и како се налази у Хајврхова о правопису и изговору немачких слова довољно је и за српске ученике; а Хајзеове танкоће и испредање граматичарских мудричења треба оставити Немцима, ако се и они још на њих осврћу.

У осталом и до правилнога изговора и писања, како у немачким тако и у свима осталим језицима, долази се, тек пошто се темељно изучи и свеколиким практичним радом поткрепи цела граматика. За то само оно што је кратко, јасно, најосновније и најпотребније биће од праве користи ученицима, ради којих и јесу школске књиге. Све остало иде у царство сувишнога, које само ученике збуњује и одвраћа од књиге.

За друга два много важнија дела граматике, науку о речима и реченицама, може се у опште рећи да су боље израђена, и да већма одговарају циљу. Али ћу и у овим деловима истаћи неке грешке.

б., Као што су у приступу могле изостати одредбе врста речи, које се налазе и у српској граматици, тако и у II. делу могу са свим изостати §§. 27, 28, 29 и 30, у којима се казује општа подела именица по значењу. Такав је и §. 124. где се одређују значења временима у главном као и у српском, са изузетком онога, што је различно у ова два језика. А као што смо видели у првом делу, да се нека правила без потребе понављају, тако у §. 93, 3. о сложеним речима понавља се у главном исто, што је напред речено у општем правилу. Навика је у немачких граматичара старе школе, да се од осталих падежа одваја постајање мноштине у именица, управо првога падежа; а то се чини и у овој граматици. Међутим тој навици нема темељних разлога.

Противно учењу Српске граматике, овде се учи да има три степена поређења придева. За први степен каже се: „особину у предмета без обзира на исту особину у другога предмета казује придев у првом степену.“ — 92 §. 2. — Ако је „без обзира на исту особину“, онда ту нема поређења, а где нема поређења не може бити речи ни о степеном поређењу, па ма и првом.

И ако је напред у §. 124, 4. једном одређено значење временима, на ново одређује прошло време овако: „Прошло време казује свршену радњу, што као таква у садашњости постоји нпр. er hat dieses Buch geschrieben (он је написао ову књигу), та књига и сад постоји.“ 140. §. 4. — Баш и да кажемо да од предмета пресудно зависи значење овога времена, као што излази из овога правила и као што се оно тумачи наведеним примером, ипак кад се употреби глагол и предмет другог значења, ово правило одмах пада, нпр. изгорео сам дрво.

Непотпуно је правило 144. §. у коме се каже, да се глаголски придеви и прилози «у српском разреше односном заменицом.» А из самих наведених примера и превода њихових: „Die drohende Gefahr (опасност, која прети) — ein verlorener Schlüssel (изгубљен кључ)“ — излази, да се осим савезне заменице, кад је придев садашњег времена, употреби и садашње време, а кад је придев прошлога времена, онда се српски преводи прошастим или трпним придевом.

в., У III. делу, науци о реченицама, опасно сам исто, што и у претходна два дела, да би могла изостати правила заједничка немачкој и српској граматици, али би се само могла мимогред споменути да су заједничка. То важи нарочито за науку о слагању речи (конгрујенцију) у колико се овај део немачке синтаксе потпуно слаже са српском.

И ако је г. писцу пошло за руком да на неким местима попуни српску синтаксу (шк. књигу), баш у заједничким деловима — а њих према природи самога предмета има највише у синтакси — опет за то учењу, које излази из 34. и 43. §. да „је прирок и спона једна реч — глагол“ — нема места не само према оном, чему ученике учи српска синтакса, него је и мање појмљиво у опште.

То исто важи и за учење, које излази из 52. §., да споредна реченица може бити додатак и целој главној реченици, а не само којем делу главне реченице, као што учи српска синтакса. То се најбоље потврђује примером, који је г. писац навео: ich erwartete ihn, weil er mir geschrieben hatte, dass seine Geschäfte итд.* Према учењу српске синтаксе друга је реченица подређена првој за узрок, и додана је прироку главне рече-

нице, а трећа другој као предмет прелазнога глагола, који је прирок. Овако је тумачење не само простије и јасније, већ и ближе истини.

2. У сва три дела приметно сам и сувише наведених примера, а мишљења сам, да у граматици треба свести примере на најмањи, управо најпотребнији број, а све остало треба оставити практичном делу, нарочитој читавци.

3. Граматични називи махом се подудару са називима, који се налазе у српској граматици од г. Ст. Новаковића. Одступања сам опасно: а., називи висок и низак акценат одговарају главном и споредном акценту у Новаковићевој граматици I. делу; б. место правилнијег савезне заменице (Ст. Новаковића I део, где се говори у опште о значењу заменица) узима мање правилно „односне“, в. радно и трпно стање назива радним и трпним „обликом“; одређени начин назива „показним.“

4. На српски језик г. писац је особито назио. Али сам опет за то приметио да пише: а., одек, љуцки, подмецки, свецких итд. место: одсек, људски итд. Према утврђеном гласовном и правописном правилу, по којем се у случају, кад *g* и *c* дођу једно до другог одступа од општег правила једначења по звучности, а за тим претварања, као што бива у обичном говору; — б. мале речце (честице) назива речнице место речце; в., недоследно пише књижевним источним говором, кад има: црвенити, белити итд. место: црвенети, белети итд.

Кад се узме у обзир: да је ово дело потпуна немачка граматика систематски израђена и да се већ одавно осећа оскудица такве граматике у нашој школи; да се стварне и методичне грешке, које сам истакао под II. 1. а., б. в. могу исправити, да су називи, у главном, удешавани према српској граматици, да је српски језик с малим изузетком правилан: онда мислим, да се ово дело, под погодбама, које из свега овога излазе, може од г. писца откупити и штампати као учебник.

Благодарећи Главном Просветном Савету на поверењу, којим ме је и овом приликом одликовао, остајем

8. Априла 1886. г., у Београду.

С највећим поштовањем

Момчило Јванић
професор београдске реалке.

Главни Просветни Савет усвајајући мишљење и референата, одлучио је: да се „Немачка Граматика“ од г. Мите Живковића не може примити оваква каква је, док се год не поправи по примедбама, које су г. г. референти изнели и док се на пово не прегледа.

Референтима је одређен хонорар свакоме по 60 динара.

С тим је састанак закључен.

КАРАКТЕРНЕ СЛИКЕ ИЗ ОПШТЕ ИСТОРИЈЕ

(по А. В. Грубе-у)

(Наставак)

5.

Међу тим су се на шпанском двору саветовали шта треба да се ради. На послетку Филип реши да ради отворено и заповеди, да се инквизиција опет обнови као што је под Карлом V била. Он нареди намешници, да тајно искуши сву војску. Али његова наредба стиже доцкан. Међу тим огорчење народа због презирања његове вере порасло је на послетку тако велико, да је једна помамна гомила докопала оружје и отпочела да узнемирава и саме католичке цркве. Врата цркава и манастира обијали су, олтаре су батаљивали, слике светаца ломили и ногама газили. Гомила се једнако увећавала и за неколико дана обузело је беснило рушења целу Фландрију. Свуда су цркве пустошене једнаким беснилом. Само у Антверпену, одакле је Орански морао отпутовати у Брисел, напали су помамници на Саборну цркву, изболи су чудотворну икону Св. Марије, разрушили прекрасне оргуље, растурили причешће (нафору) по земљи и погазили ногама; шта више сиђоше и у гробове и избацише на поље полуиструдиле мртваце. Ово је истина све радио прост народ, али ово показује, како су духови били тада раздражени.

Маргарита беше у највећој неприлици. Већ су иконоборци долазили и у Брисел. У првом тренутку она је хтела да бежи. Али њени саветници рекоше јој да остане да би са благородством могла да направи

повољнију погодбу. Те она тако и учини. Она обећа Гејзима све што су тражили, а они обећаше да ће умирити бунтовнике. До душе овде, онде ишло је то врло тешко. Али нај-после то је све добро свршено. Нарочито су се у томе одликовали Орански, Егмонт и Хорн тако, да су потпуно заслужили Филипу благодарност. Но краљ им није веровао и држао је, да су они потајно бунтовнике потпомагали. У ствари није било тако како је краљ мислио. Он се заклео да ће их сатрти. За то им се показивао пријатељ, а нарочито Оранском. Али што је Филип био милостивији тим се више требало чувати његовог лукавства. Орански је преко својих људи знао како је код двора опрљен. И Маргарита није добро мислила. Чим је добила тражену војску, одмах је друкчије говорила. Ја сам, рече она, дозволила, да се могу држати евангелистичке проповеди, али евангелистичко крштење, венчање и причешће нису дозвољени. Под свакојаким изговорима заповеди она да се скупови расте-рају, а неки проповедници повешају. Отуда и није било чудо, што и Гејзи искушише војске, и овде, онде дође до отвореног противљења. Орански је потпомагао ове покрете тајно, јер је видео, да се иде на то, да се потгласи његова отаџбина. Али шта је Гејзима могла помоћи сва добра воља, кад међу њима не беше никакве организације (уређености). Маргарита заповеди својој војци

да наступа и чете Гејза, на ужас Калвинаца, беху исечене.

На послетку паде Маргарита на ум, да њихове пријатеље одвоји од њих. Она захтеваше од поглавица племства, да положи заклетву, да потпомажу католичку веру, да гоне бунтовнике, да истребљују јеретике свима средствима. Многи извршише заклетву, па и Егмонт, који се много ослањао на милост краљеву. Хорне се не хте заклети, јер, као што говораше, он мирно живи на својим добрима и не меша се ништа у послове владине. Орански се реши, да остави своју отаџбину и да чека на срећнија времена. Он је добро увиђао, да код неслоге Гејза и неувиђавности Егмонтове не може ништа силом учинити. Он је знао, да се херцег Алба слаже са својим господарем, да треба слободу Нидерландана поништити. Ако дочека Албу, онда је пронао. Филипове намере биле су му познате. Али пре него што је отишао, желео је, да свога пријатеља Егмонта опомене, да му је пропаст сигурна. Они су се састали. Егмонт је наваливао на Оранског да остану. „А шта ће бити са твојим имањем, ако ти останеш при твојој закључку“ — викну на послетку Егмонт. — „А ти,“ одговори Орански, изгубићеш твој живот, Егмонте, ако не промениш твој закључак. Ја ћу имати утехе, што ћу отаџбини и пријатељима у нужди моћи помагати саветом и делом, а ти ћеш и себе и отаџбину у пропаст сурвати“. Још један пут молио га је веома искрено Орански, да се уклони од пропасти, која се приближује. Али Егмонт се надао да ће у будуће бити све боље, и није се могао никако решити, да остави свој угодан живот, и да од своје драге жене и деце захтева, да се муче. „Никад ме не можеш уверити, Орански,“ рече он, „да ствари гледам у тако мутној светлости. Шта ми може краљ наудити? Он је добар и правичан и ја имам права на његову благодарност“. „Добро“, викну Орански зловол-

но и са унутрашњим болом „ти апелујеш на краљевску благодарност. Али мени се претсказује, — а дај боже да се ја варам! — да ћеш ти бити мост, Егмонте, — преко кога ће Шпанци доћи у земљу, и кога ће они срушити, кад преко њега пређу“. Он га свесрдно још једном притиште на срце. После тога дуго га је гледао. Сузе му потекосе. Више се никад нису видели. Одмах сутра дан написао је он оставку намесници и отишао је на своја добра у Насаву. За њим одоше многи једномишљеници; јер Маргарита је све строжије поступала према Калвинцима. Многи побегоше, а многи помреше у рукама мучилаца. Проповедницима је објављено, да за 24 сахата оставе земљу. Све улице биле су пуне бегунаца, који су за љубав вере своје остављали оно што им је најдраже и тражили срећнију земљу. Овде су узимали мужеве од својих жена, оцеви од своје деце вечити опроштај. Тамо опет други су водили жену и децу са собом. Варош изгледаше као нека ожалошћена кућа. Од греда оних цркава, које су иконоборци разрушили, направљена су вешала за оне, који су на њих нападали. Сва губилишта са мртвацима, све тамнице са осуђеницима на смрт, све улице са бегунцима биле су пуне. Ни у једној вароши у убилачкој 1567 години није било мање од 50 до 300 оних, који су на смрт осуђени.

6.

Сад је мир био опет повраћен. Ко није био побегао или погинуо, тај је из страха ћутао. Маргарита је јавила краљу да је све мирно. С тога је он могао вратити с пута херцега Албу, који је тамо с војском ишао, јер је његов долазак могао опет мир нарушити. Али у Мадриту је другачије решено. Филип и Алба нису хтели ову прилику пропустити, да крв рекама пролију. До душе, као што је отуд јављено, буна је била угушена, али из страха. Помисао о буни мо-

рала се у Нидерландији са свим угушити. Са 10.000 убилачких, сваком злу склоних војника, појави се херцег Алба у Нидерландији, проносећи свуда страх и ужас: јер он је био веран слуга свога господара. Никад му се на лицу није појавио смех, никад му у срцу не беше осећања човечности. Ко је сада могао бежати, тај је побегао. Само приближавање шпанске војске одселило је из Нидерландије 100.000 грађана, а опште бегство трајало је непрестано.

Године 1567 (22. Августа) Алба је стигао на капије Брисла. Чим је свој долазак објавио, заузео је и намесништво, које је Маргарита само по имену задржала. Тек што се његови војници појавише на улицама, а становници побегоше у куће, позатвараше се и варош је изгледала као изумрла. Ако неко дупи на врата, становници се уплаше и држали су да је то судски служитељ. Пре свега херцегу је било главно, да похвата поглавице племства. Он се показивао врло пријатан и добар, тако да Егмонт постаде са свим искрен, па и сам Хорне врати се опет у Брисел. Алба сазва велики државни савет. Ту је био и Егмонт. Кад су се одатле разишли хтео је и Егмонт да иде да са Албиним сином одигра започету игру. Пред њега изиђе капетан и захтеваше да отпаше свој мач, а једна томила војника опколи га. Један тренутак стајао је он као нем. „О Орански! Орански!“ узвикну он болно, предаде он мач и рече: „Водите ме! Далеко чешће бранио сам краљеву славу него самог себе.“ — Хорне је ухапшен кад је ишао кући. Он је најпре питао за Егмонта. Кад су му казали да је затворен предаде се и он. „Ја сам се за њим поводио“ рече он, „право је да с њиме једну судбу делим“. Општи страх спонаде обитаоце Брисла, и на вест о њиховом апшењу, њих 20.000 побегоше из Нидерландије. Тако ова земља за свагда изгуби велики број својих становника, који

су били способни и умели да преду вуну. Они су отишли у Немачку и Енглеску. Још су срећни били они, који су се иселили, јер Алба затвори пристаниште и одреди смртну казну за оне који се исељавају.

7.

По себи се разуме, да је Алба обновио инквизицију са свима њеним строгостима. Али он је објавио, да се сви, који су били у споразуму са Гејзима, или су били на зборовима калвинских проповедника, окривљују као преступници за увреду његовог величанства. По томе имаће и живот свију био је у његовим рукама, и ко је једно или обоје избавио, сматрао је то као поклон његове великодушности. По том установи један суд, који је имао да испита пређашње нереде. Он сам био је председник тога суда, а после њега један поуздан Шпанац (Варгас), један човек, кога је његова отаџбина протерала као отров, један бестидан, окорео зликовац, који је био толико крвожедан, колико и грабљив. У овом суду суђено је о животу Нидерландџана са тако великом лакоумношћу, да се прича, да је један судија, који је често у седницама спавао, кад је на њега дошао ред да гласа и кад су га пробудили, без икаква размишљања викао: „На вешала! на вешала!“ — тако му је обична постала ова реч. Често су њих 20—50 позивати из једне вароши пред суд. Богаташи су највише страдали. Неки виђенији трговци, који су имали по 200—300 хиљада динара имања, виђали су се као најгори људи са везаним рукама патраг и вођени су тако на губилиште. У Валевцији је један пут погубљено њих 55. Тамнице где су готово биле тескобне за огроман број преступника. Сваки дан су прави и криви, богати и сиромашни вешани, посецани, сечени на четворо и спаливани, а њихова имања узимала је држава. Народ је с правом називао овај суд

крвави савет. Толиким грозним поступцима Албиници и сама херцегинја Маргирита Пармска била је потресена. За што би се она дуже називала намесницом, кад то у истини није била? Она је тражила од Филипа да је разреши и он је то милостиво учинио. Са њом је ишчезла Нидерланђанима последња нада. Јер и ако су они и с њоме незадовољни били, опет је она према Албиници била прави ањео.

Алба заповеди да се позове принц Орански, али овај беше толико mudar да не хтеде доћи. На против оба графа Егмонт и Хорн осуђени су на смрт, јер су привржени принцу Оранском, а Гејзима су указивали помоћ, дакле криви су као преступници за увреду величанства краља. Обојица саслушаше смртну пресуду са мушком сталношћу. Егмонт, као и свакад беше пун наде, и надаше милости. Кад му казаше, да се узалуд нада, он онда клече доле, мољаше се Богу, љубећи распеће које му је епископ дао, и кад је изговорио ове речи: „Господе, у твоје руке предајем мој дух!“ наде сикира и угаси му живот за навек (1568). Одмах за тим поце се и Хорн на губилиште и умре на исти начин. Оба тела била су по том метнута у сандуке, а њихове главе, — по жељи Албиној — метнуте су на коље и два сахата стајале на углед народу. Сви су били дубоко потресени, па и сами сурови шпански војници нису се могли од суза уздржати. Цео Брисел, где се ово догодило, сажалевао је оба честита човека, и мржња према Албиници била је још већа него што је дотле била.

Многи исељени Холанђани не хтеше после тога остати скрштених руку. Најенергичнији, који су се били одселили у Енглеску, направеше извештај број лађа, са којима су не само пљачкали шпанске лађе на мору, него су и само пристаниште Бриџ на ушћу реке Маса узели. Они се назваше морски Гејзи. Одмах се појави Виљем О-

рански, искупи трупе и упаде у Нидерландију. Од тога је произишао рат, који се овде не може у појединостима описивати. После шест година остави Алба Брисел и врати се у Шпанију, претрпан клетвом несрећних Нидерланђана. Рачуна се да је у ово време најмање 18.000 Нидерланђана на губилишту умрло! Какав је терет на његовој души морао лежати! Намесници, који су после њега дошли, продужили су ратовање. Становници, који су волели слободу, водили су га са ужасним напрезањем. Сваки је веровао, да они морају шпанским легионима, који су на победе навикнути, подлећи. Али и овде се види какву снагу има народ, који се за слободу бори, док су се Шпанци тукли само по заповести свога краља. Више северних области, које су се најпре од Шпанаца отресле, изабрале су Виљема Оранског за намесника. Али овај честити човек није доживео да изврши цело ослобођење своје отаџбине. Један безбожан човек (Валтазар Жерард) кога су Језуити за то спремили, по заповести Филиповој, одузе му живот (1584) године). Његову главу уценио је Филип 25.000 талира. Али он остави после себе једног сина, Морица Оранског, који је био још мудрији и даровитији него отац му. До душе он је имао тек седамнаест година, кад му је отац умр'o. Али он је био човек разборит и знао се наћи у свакој прилици. Рат је трајао још дуже времена, па чак и после Филипове смрти, док обе стране нису зажелеле мира. Потпун мир није направљен, него је 1600 године направљено примирје на две године дана међу Шпанцима и Нидерланђанима. Али ово примирје вредило је за Нидерланђане као мир, јер су Шпанци у њему признали седам северних провинција као слободне. (Ово су те области: Холад, Селанд, Утрехт, Гелдери, Брисел, Гренинген и Фрисланд). Ових седам области чиниле су слободну републику до француске револуције.

ВАСПИТАЊЕ КАО НАУКА

од

Александра Вена

ГЛАВА СЕДМА

психолошка поступност у предметима

(Паставак)

Јестаственица се дели у три главна дела, који образују три засебна царства: минерала, биљака и животиња. Да се Јестаственица потпуно разуме (што никако не значи, да се морају знати све јединке, него само да се познаје извештан број истих, и да се и остале могу разумети и познати, кад се изнесу) потребно је извесно знање из Математике, Физике, Хемије и Физиологије. По правом реду, требало би најпре узети минерале, па онда биљке па животиње. Али настава, која се у првим читанкама примењује, потпуно мења овај ред. Тамо се међу првим предметима налазе описи појединих животиња, као гаврана, лептира, челе, паука, камиле, слона. По томе овде изгледа, да је избор по реду остављен са свим случајно. Тиме се намерава, да се најпре узме оно, што је детету колико толико познато и интересантно, па било то због ранијег познавања или због тога, што су предмети необично занимљиви. На пример, свако је дете видело лептира; и онда шта може бити згодније и подесније за прво учење? Ослањајући се овако на основу коју образује оно мало личног искуства, у читанкама се износи велика количина поучне материје, која припада Јестаственици животиња. Лептир припада класи инсеката; његова крила, која изгледају као ластин рец, покривена су финим прашком, који кроз микроскоп изгледа као да је састављен од самих малих листића. Он се храни цветним соком, који сиса помоћу једне цевчице или сисалке; он има десет шињака, а очи су му сложене. Као и остали крилати инсекти, и он се не-

колико пута мења док не постане потпуно лептир — најпре јаје, па онда црв, па чаура па тек онда лептир. У треће и четвртном разреду долазе често лекције ове врсте.

Но са биљкама стоји друкчије; оне нису тако популарне, и немају личног интереса. Шумска чудовишта, као лебно дрво и смоква, узеше се и скицирати, да би им се облик показао, а описивањем ће се изнети њихова величина и друге необичне и веома занимљиве особине. Цвеће ми најпре упознајемо због његове лепоте. За тим уз ово иде и познавање повртарства које се износи у малим причама, које се тичу куће и околине, и у другим згодним приповеткама. Ботаничко знање долази много доцније.

Са овога гледишта одабирају се и минерали, о којима ће се у првим годинама говорити; при томе се гледа не сјајност, реткост, популарност и друге интересантне особине. Међу тим, ни овај се избор не чини по неком одређеном плану. У колико ја могу оценити, писци читанака узимају као главно, да у читанкама изнесу онај-важније примерке из целокупне, велике области знања.

Јасно је, да се у овим првим читанкама врло мало узима у обзир поступни ред самих предмета, о којима се говори; јер овде се претпоставља да за то још није време. Међу тим, ни у овим првим стадијама не може се са свим изгубити из вида ред. „Лептир спада у класу инсеката“ — кад се тако љаку казује или кад он то у читанци чита, онда се претпоставља, да је пре тога нешто

већ говорено о инсектима као једној засебној класи; а ако ово последње није претходило, онда је и читаво објашњење сакато, и онда би се морало предавање удесити на други начин. Најпре би се морало показати како изгледа лептир и каков је облика. Ово би било деци већ у неколико познато, и тиме би се побудила, да лептира мало пажљивије размотре, кад га опет виде. За тим би се морали споменути и скривени органи његовога тела, које дете не може видети слободним оком него помоћу микроскопа, или микроскопски увеличане на слици. Овакав би опис био довољан у оном стадијуму. За тим би се говорило о летењу и покретању лептира, на онда о начину како се као и чиме се он храни; а све ово је за свакога интересантно. По томе би се могло у општем прегледу објаснити, како лептир мора да прође кроз оне чудновате промене, док не постане потпуно развијен. Ово треба показивати на истинским примерцима, или, ако ових нема, онда на сликама. Тек за тим, на послетку може се објаснити, како лептир спада у класу инсеката; а за тако објашњење о читавој класи, може се узети у помоћ оно, што деца већ знају о неким инсектима, као муви, комарцу, науку, чели и т. д. Па баш и кад се без икака реда наводе примери, опет мора бити неке поступности и поретка, јер иначе објашњење неће бити добро. Напредовање од познатог непознатоме, од неодређеног одређеноме, од индивидуалног или специје општем — то се мора строго имати у виду у сваком раду и објашњавању.

Но лични интерес појединих предмета и овде ремети поступни ред у изучавању. Дете готово пре свега упозна људе, децу, жене, девојке, за тим мачке, псе, коње и тице. У научној се зоологији готово на послетку спомињу духовне особине животиња, па често се баш са свим и изостављају. На против ми добијамо о људима и животињама

извесно површно знање помоћу симпатије или других осећања, и то на тај начин, што на њихов спољни изглед понашање и покретање обраћамо пажњу. Природњак почиње са свим с противног краја, и није га лако стићи полазећи с нашег краја.

Јасно је, да изучавање јестаственице морамо поделити у три стадије. Први је стадијум без икаке везе, и ограничава се само на наговештаје. Овде се не пази ни каки ред, само што се удешава и почиње са оним, што ће имати утицаја на детиња осећања; што ће, дакле, детету бити занимљиво. Ово је управо само понављење и продужавање оних утисака, које је дете раније и случајно добило о минералима, биљкама и животињама. За тим има један други стадијум, кад се дају поуке научног облика, само не по строго научној методи. Овде већ не сме се поступни ред губити из вида. Овде се морају описи појединих предмета из јестаственице настављати на поуке, које су раније дате, и ово после мора служити као основа за доцније још научније изучавање те науке. У свакој настави, па и овде, поступно напредовање од познатог непознатоме, мора се сматрати као стално правило и основа, па ма колико била предавања проста и од правог научног изучавања удаљена, које долазе тек у трећем, завршном стадијуму.

Сад разгледајмо наставу из географије, у којој је метода, сем можда аритметике, најсавршенија. Поступан ред од познатог непознатоме особито је добро изведен у географској настави. У овоме се погледу нарочито одликују учитељи у немачким школама. Са свим је тачно оно тврђење, да прве географске појмове дете добија из своје најближе околине. Брежуљак, долина, река, поље, равнице — све се то мора најпре видети, и врло је добро да се више таквих предмета виде и посматре пре него што се почне са правом наставом из географије. Са свим мала деца не могу појмити географски

значај оваких ствари. Тек у доцнијем стадијуму снаге за схваћање, добија се способност, да се могу представити брегови, реке и т. д. и других земаља. Да се потпуно и тачно представи река треба много духовне снаге, јер за то је потребно да се може представити брег, па онда долина и цела област речног слива, као и положај њен према околном земљишту. О сваком овоме делу посебице, и то одређеним редом, мора се у очигледној настави говорити, разделивши све то у више лекција.

У свези са овим стоји и познавање четири стране света. Ово је једна од најранијих апстракција, које се од ученика траже; то спада, по тежини појимања, у виши стадијум аритметике. Овде ће се најуспешније радити, ако се узму за полазну тачку предмети из непосредне околине школине, која је деци добро позната, па се према њима буде показивало које је исток запад, север и југ. При томе ће имати уобразиља да од оног познатог предмета, који лежи рецимо на западу, продужи тај правац речи и даље; тако и од познатог предмета на југу, северу и истоку. Објашњавање страна света може се лако довести у свезу са положајем сунца, и тиме ће се одмах учинити почетак за астрономску лекцију. Али учитељ се мора чувати, да оваке лекције не прошири и преко непосредне цели, коју он хоће да постигне.

„Прва настава у географији,“ вели *Currie*, „треба да буде живописна и описна; она мора почињати са природном околином детета, коју оно може посматрати, показујући правце и удаљења разних предмета, који се у њој налазе, према школи, а тако и самих предмета једног према другом. На овај начин настава ће имати да се бави: са брегом, брежуљком, потоком, реком а-

вницом, шумом баруштинама, плодним земљиштем, острвом, језером, морем, гребеном, кућом, двором, вароши и т. д. и то све што се може од школе прегледати. Затим ће се говорити о производима околине: животињама, цвећу, дрвећу, воћу и металима, па онда о људима у том пределу, о њиховом занимању, обичајима; о њиховој храни и оделу. Наставом се мора дете побудити, да срањавањем онога, што у својој околини види са оним, што се налази у другим пределима и земљама, и што оно не може видети, може себи створити слику и о географским приликама у другим пределима и климатима. Ако је могуће, треба деци износити производе и поједине појаве из других земаља, а оно што се не може тако очигледно посматрати, морамо оставити детињој фантазији да то створи према нашим описима и причама. Ово је кратак преглед онога тока, којим треба настава из географије да се даје“.

Тешко је веровати, да је могућа така настава у прво време. Пре свега ту се узима, као да је дете имало довољно прилике да места и поједине предмете довољно посматра. За тим се претпоставља, да дете није посматрало своју околину само због свога малог задовољства, које оно у то доба може наћи у стварима своје околине, него баш нарочито за то, да те ствари и предмете добро упозна. Даље се узима, да дете има довољно конструктивне снаге или снаге за уображење, да различите појаве и предмете, које није видело, може представити у своме духу. Не може се веровати, да дете испод десет година може бити способно за такви духовни рад. Таква духовна напрезања може вршити тек добро васпитаван дечак од 12 до 13 година; јер то скоро граничи са највећим развитком снаге за схваћање.

(Наставиће се)

ШКОЛЕ У УГАРСКОЈ

Сваке године подноси угарски министар просвете и црвених послова законодавном телу извештај о стању основних и средњих школа у Угарској, а сваке треће године опширнији преглед о њиховом стању и напреловању. То је тако прописано за основне школе законом од 1868. г., а за средње законом од 1883. г. Сад је изишао 14. извештај о стању основних школа у 1883-4. школској години, из кога ћемо саопштити својим читаоцима важније податке онако како их је изнео професор *Швикер* у једном свом чланку који је изишао у Дитесовом часопису „Педагогичјуму“ у свесци за Април ове године, пошто је из огромног званичног материјала одабрао оно што може интересовати свакога који се бави школом и науком.

* * *

У Угарској (где се рачуна и Ердељ и Ријека, а без Хрватске, Славоније и с њоме спојене војничке крајине) броји се данас 13.749.603 душе и 279.770 квадратних километара површине. У њој има 12.692 политичке општине и у тим општинама било је 1884. год. свега 16.205 народних (основних) школа. И тако долази по једна општина на сваких 22,1, а по једна основна школа на сваких 17,3 квад. километра површине. Год. 1869., кад је у ствари доиста ступио у живот угарски закон о основним школама, било је тих школа свега 13.798 и према томе, за 15 година, порастао им је број за 2407 (или 17,3 на 100). Напредак је доиста очевидан, јер долази преко 160 нових школа из године у годину. Пре 15 г. било је у Угарској 1598 општина које или нису имале своје нарочите школе или нису своју децу ни у другој којој школској општини школовале, а данас, т. ј. 1884. г., нема више од 305 таквих општина, јер 10.623 општине имају своје школе, а 1764 општине шаљу своју децу у друге општине на школовање. Но поред свих ових званичних података, може се рећи да у Угарској има више од 2000 политичких општина које немају своје основне школе, јер то што се вели да се њихова деца школују у другим општинама с којима су у школској заједници, то је речено тек само онако — на хартији.

Кад у овом погледу поредимо нашу земљу с Угарском, наћи ћемо пре свега да је Угарска насељенија од краљевине Србије, јер у Угарској долази по 49 становника на 1 квадратни километар, а у Србији само по 34. Даље ћемо наћи да је у Србији, од прилике у исто време (1883. год.) било 641 основна школа, а то значи да долази по 1 основна школа на сваких 76 кв. километара. У том смо погледу дакле скоро 4½ пута назаднији од Угарске.

Као што ће бити познато нашим читаоцима, не само у Угарској него и у многим јевропским државама, о основним школама воде поглавиту бригу општине (политичке или вероисповедне), приватна друштва и лица и т. д. О државном трошку издржаваних врло мало има основних школа. Тако је и у Угарској. У њој, 1884. г., беше 503 основне школе о државном трошку, (а пре 15 год. није је ни једне било), 1844 осн. школе о општинском трошку (а 1869. г. било их је само 479), 13.651 основна вероисповедна школа, које дотичне црвене општине издржавају (а пре 15 год. било их је скоро толико исто, т. ј. 13.319) и 207 приватних основних школа (а колико их је било пре 15 год., не зна се). Што се тиче вероисповедних основних школа, од њих припадају 5327 римо-католицима, 2181 православним унијатима (а то су највише Румуни и Русини) 1797 источним православним (— то су највише Срби и нешто Власи), 2332 евангелицима хелветске вероисповеди, 1439 евангелицима аугсбуршке вероисповеди, 56 протестантским унијатима и 509 су јеврејске. Као што се види из ових података, број вероисповедних школа преовлађује. Како оне стоје под искључивом управом дотичних самосталних вероисповедних власти, то се по себи разуме да та управа не може бити једнака у многим и многим погледу. Вероисповедне су школе, у неку руку, израз народности и у њима се, поред дотичне вероисповести, негује поглавито матерњи језик, а по могућству и историја; за то су оне и пале општинама на терет. Но државна власт и у Угарској, као и у другим земљама где живе разне народности, настојава да што више

истисне те вероисповедне школе и на њихово место уводи државне и тако зване комуналне (општинске) школе, у којима се уче деца, разних вера и народности, свему што је задатак основне школе, осим вере, за коју се на други начин старају.

Све основне (народне) школе у Угарској нису једнаке ни бројем разреда ни по оном што се у њима учи, него их има од више врста. Тако је 1884. г. било: *а. 15,993 основне школе с четири разреда; б. 76 виших основних школа и в. 136 тако званих грађанских школа.* Више основне и грађанске школе у Угарској заведене су тек 1868. г., али — као што се види — врло слабо напредују. У закону истина пише, да се виша основна или грађанска школа има завести у свакој општини која броји 5000 и више становника и у Угарској има 259 таквих општина, па опет многе од њих нису до сад одговориле тој обавези коју закон прописује.

Поменутих 16.205 школа деле се на мушке, женске и мешовите. *Мушких* има 1021 (г. 1869. било је 677), *женских* има 1197 (г. 1869. било их је само 499), а *мешовитих* има 13.987 (г. 1869. било их је 12.622).

Законом је прописано да се „мушка деца уче у засебним учионицама, а женска опет за се, где год је то могуће“; но — као што видимо — у Угарској превађују школе у којима су мушка и женска деца заједно, — а друкчије за сад није донета ни могуће. У вишим основним и грађанским школама морају се, по закону, женска деца учити одвојено од мушке деце.

Свих 16 205 школа смештено је у 23 152 учионице (год. 1869. било је учионица само 16 899), тако да на две школе дођу скоро по 3 учионице. И тако, као што се види, превађује број основних школа с једном учионицом, то ће рећи, с једним наставником. Према ономе како је, у том погледу, било пре 15 година, примећује се и овде неки, ма и скроман, напредак.

Број деце која морају да иду у основну школу, и то од навршене шесте до навршене петнаесте године свога узраста, — дакле пуних 9 год., а не само 6 год., као у нас, — износио је 2,276.917, и то: у узрасту од 6—12 год. имало их је 1,638.153, а у узрасту од 13—15 год. 638 764. Пре 15 година било

је деце, обавезне за школовање, 2,284.741. Из овога се види да је, после читавих 15 година, тај број смањно се за 7824. Откуда је овај мањак могао произићи? Мисли се да су томе ова два главна узрока: прво, што су подаци од 1869. г., по свој прилици, нетачни; и друго, што у Угарској грозно умиру деца, у узрасту за школовање, више може бити по и у којој другој земљи. На један квадратни километар земље долази у Угарској по 8,1 деце, а на 1000 становника по 165,6 деце која, по закону, морају да иду у школу.

Од 1869. г. доста се поправило и *идење у школу.* Од оних 2,276.917 деце, што би требало да иду у школу, походило је школу 1,800.731 (а то износи 79,08 од 100). Кад се узме на ум, да пре 15 год. није ишло у школу више од 50,42 од сто, т. ј. мало више од половине оне деце која би по закону требало да иду у школу и да се за 15 год. то стање поправило са скоро 30 процената, онда је то донеста напредак коме се мора одати достојно признање. Но колико овај напредак у суштини својој вреди, види се по томе, кад се статистичким подацима доказује да је прираштај деце од 6 до 12. год., т. ј. оне деце која сваки дан иду у школу, увећао се само за 288.785, а напротив број оне деце која иду у продужне школе увећао се за то време за 359.831 ученика. Па ипак год. 1884. било је грдно много деце која нису ишла у школу, јер је њихов број износио 476.186, и то у узрасту од 6—12 година 242.464, а у узрасту од 13—15 год. 233.722 деце. Год. 1869. износио је број таке деце што никако нису ишла у школу чак 508.277 деце. Кад се узме у рачун и број ученика који би требало да иду у продужне школе, онда је њихов број износио 1,132.626 деце, т. ј. скоро половина деце, обавезне за школовање, није никако ни видела школе.

С обзиром на разлику пола било је 1884. године мушке деце, обавезне за школовање, 1,161.022, а женске 1,115.895. У школу пак ишло је, и то: мушкараца 959.324 (1869. год. било их је 636.793) и девојчица 841.407 (г. 1869. било их је 515.322). Према овоме знатно је порастао од 1869. г. број деце што иде у школу, и то: мушке за 322.531, а женске за 326.085. Број деце што не иде никако

у школу износи: мушке 201.698, а женске 274.488. Као што се види, има женске деце што не иде у школу 72.790 више но мушке деце. —

Сад да прегледамо бројно стање деце што иду и што би требало да иду у школу, по њиховој вероисповеди и народности. Прво, по вероисповеди било је 1884. год. деце:

	ОБАВЕЗНЕ ЗА ШКО- ЛОВАЊЕ	ПОЛАЗИЛО ШКОЛУ
римокатолика	1.107.466	944.270
православн. унијата	233.533	137.218
источно православн.	293.019	194.864
евангелика хелвет- ске вероисповеди	327.164	259.265
евангелика аугсбур- шке вероисповеди	191.445	170.827
протестантских уни- јата	9.030	7.106
Јевреја	115.260	87.178
Свега	2.276.917	1.800.731

По народности, т. ј. по матерњем језику децијем, имало је 1884. године:

	ОБАВЕЗНИХ ЗА ШКО- ЛОВАЊЕ	ПОЛАЗИЛО ШКОЛУ
Маџара	1.106.438	911.715
Немаца	315.794	282.387
Румуна	365.955	214.633
Словака	317.580	268.557
Срба	61.070	45.778
Хрвата	40.468	31.350
Русина	69.612	46.211
Свега	2.276.917	1.800.731

Кад се ови подаци пореде с подацима од 1869. год., онда излази да је ишло у школу деле:

	1884. г.	1869. г.
маџарске	82,41%	53,0%
немачке	89,42%	70,1%
румунске	58,05%	31,1%
словачке	84,37%	51,4%
српске	74,47%	35,8%
хрватске	77,47%	50,6%
русинске	66,86%	41,7%

Као што се из ових података јасно види, деца свију народности и вероисповеди почела су знатно боље походити школу, но апсолутни бројеви деце обавезне за школовање

ударили су натраг код многих народности и вероисповеди. Тако су православни унијати г. 1869. имали 260.300 деце обавезне за школовање (спрам 1884. г. 26.767 више), источно-православни 308.715 (више 15.696), евангелици хелветске вероисповеди 356.620 (више 29.456) и унијати 9352 (више 322). Сасвим вапредно порастао је број деце обавезне за школовање код Јевреја, јер је 1869. г. било таке деце само 82.147, а 1884. г. увећао се тај број на 115.260, дакле је порастао за 33.113 деце, а то значи нешто више од 40 од 100 за петнаест година.

Код Румуна се нарочито примећује да је број деце која треба да иду у школу онао спрам 1869. г. за 49.300 или 12%, а код Русина за 8585 или 10,9%. Најбоље иду у школу немчка деца; иза њих долазе деца словачка и маџарска; Хрвати су и Срби од прилике у средини; а најназаднији су у том погледу Русини и Румуни.

Да би се оценило колико вреде ти подаци о идеју децијем у школу, има још много што шта да се узме у рачун. Угарским се законом о основним школама наређује да деца од шесте до дванаесте своје године морају уредно походити редовну основну школу, како зими тако и лети, и то по варошима и великим општинама годишње по 9 месеци, а у мањим општинама или селима на годину по 8 месеци. Што се тиче деце у узрасту од 13 до 15 године законом је за њих прописано да иду у продужну школу по 9, односно по 8 месеци и то зими по 5 часова предавања недељно, а лети по 2 часа предавања на недељу. Осим тога закон овлашћује месне школске одборе да према деци старијој од 10 година у општинама где се становници баве пољо-привредом могу школско време у редовној основној школи смањити још за 2 месеца и тако та деца у време када су пољски радови у највећем јеку иду у школу само недељом. И тако, кад боље загледамо, деца у већини основних школа угарских не иду у школу више од 6 месеци. Па и ово мало времена иде редовно у школу само 1.546 371 дете, дакле мање 254.360 но што има ђака у истини. Кад се к овом броју 254.360 неуредних ђака дода још оних 476.186 што никако и не иду у школу, онда излази огромна цифра од 731.146 деце која не добијају никако о-

сновно образовање. То ће рећи: 32,1 од 100 деце која би требало да иду у школу не уче се скоро ничему и тако број оне деце која уредно походе школу не износи 79,80 од 100, као што смо горе поменули, већ само 67,9%.

На и код ове деце што овако уредно долазе у школу ужасно је велики број *изостанака од школе*. Школске године 1883/4 било је 1.020.995 деце (од целокупног броја 1.800.731) која су по читаво по дана и више изостајала од школе. Ако узмемо у рачун све саме дане школске у које су сва деца чинила изостанке од школе, онда је њихов број, поменуте године, износио 18.470.321. Од овог броја изостанака примењена је прописна казна у 419.635 случајева и од дотичних лица наплаћено је свега око 80.000 динара. Год. 1881. број ђачких изостанака рачунао се на 18.101.079 полу-дана и — према томе — број је ђачких изостанака од школе порастао за 369.242 полу-дана, — а то није ни мало повољан знак.

Много смета настави што нема успеха и то што у многим школама *нема потребних књига школских*. Тако 1884. год. било је међу децом која су ишла у школу њих 165.749 (или 21,9%) која нису имала најпотребнијих књига школских, и ако се из године у годину и с те стране поправљају прилике школске. Тако 1881. године број такве деце без најнужнијих књига износио је 183.223. Као што се види, за три године тај се број умањило за 17.474 ученика.

Има још једна велика невоља од које пате школе у Угарској, као и у многим другим земљама, а та је: што су *учионице по школама преупућене*. Као што смо већ једном напоменули, г. 1884. било је свега 16.205 основних школа и оне су смештене биле у 23.152 учионице (а 1869. год. имало је само 16.899 учионица, дакле је тај број порастао за 6253 или 37%). Према томе долазило је од деце обавезне за школовање по 98 на једну собу, а од оне деце што су у узрасту од 6 до 12. године по 71 дете на једну учионицу. (У нас је у том погледу, као бајаги, боље, јер на једну учионицу не долази више од 44 ђака). Кад се пак узму у рачун само они што доиста иду у школу, онда од целокупног њиховог броја долази по 77 њих на једну учионицу, а по 60 ученика од оних што су у узрасту од шесте до дванаесте године. Према

овоме изгледа да је са свим онако како закон прописује, т. ј. да на једну учионицу не сме доћи више од 60 ученика. Али и овде је у самој ствари друкчије, него што цифре наговешћују. Од оних 23.512 учионица има их само 10.753 (или 46, од 100) које су довољно простране по прописима законским. И тако ево шта одовуд излази: Ако би власти живље почеле настојавати да сва деца или да што више деце иде у школу, онда би се школске учионице на брзо препуниле и сваки може себи замислити, како би зло отуда по здравље дечије произишло. Но то још није све. Све школе немају ни потпуног намештаја свога, него је само 13.684 учионице, (дакле 59,2%) снабдевано, у том погледу, као што треба. — Исто тако у многим школама нема ни најречих учила, и ако се примећује од 1869. г. и с те стране велики напредак. Што се тиче школске табле и штице, то као да има већ свака школа; исто тако у већини школа у Угарској наћи ћете рачуналке, мапе Угарске и Европе, па онда глоб и јестаственичке збирке. Но нећете наћи довољно учила за очигледну наставу и за предавања из физике и земљописа, за цртање и лепо писање. — То исто има да се каже и о школским књижницама, од којих има само 6315 с 365.956 свезака и међу њима је само 816 правих ђачких библиотека. Гимнастичких справа има само у 2947 основних школа.

По *језику на ком се предаје* у основној школи има школа :

с мађарским језиком	7938
„ немачким „	676
„ румунским „	2843
са словачким „	1378
„ српским „	247
с хрватским „	80
„ русинским (одн. бугарским) јез.	268
„ талијанским језиком	9
„ мешовитим језицима	2766

Свега . 16.205 школа.

Школе с мешовитим језицима налазе се у местима у којима живе разне народности, као н. пр. Мађари и Немци, Мађари и Срби, Немци и Румуни и т. д. Између оних 2766 школа с мешовитим језицима прво место заузимљу 1039 осн. школа с мађарско-немачким наставним језиком. Чисто немачке школе, у

којима се свуда налази и мађарски језик као *обавезни* наставни предмет, опале су знатно од 1869. г., јер их је тада било 1232, а сада их нема више од 676.

Још из ранијих података видело се, како у Угарској превлађују *неподељене основне школе*, т. ј. такве основне школе у којима ради само један наставник. Од 16.205 школа има их 12.763 с једним наставником. (То чини 78,76 од 100). После има 1960 школа (или 12,03%) с два наставника, 613 (или 3,77%) с три наставника, 413 (или 2,55%) с четири наставника, 165 (или 1,02%) с пет наставника, 96 (или 0,59%) са шест, 66 (или 0,40%) са седам, 54 (или 0,33%) с осам, 24 (или 0,15%) с девет, 19 (или 0,11%) с десет, 14 (или 0,09%) с једанаест и 18 (или 0,11%) с дванаест и више наставника. И тако је најзначајније у основним школама у Угарској то, да се и мушка и женска деца, кроз пуних шест година, уче махом заједно, у једној учионици, и да их учи само један наставник свима наставним предметима прописаним за основну школу.

Колико основна школа *постизава свој успех*, то се из званичних података не може знати баш на сигурно. Да би се дошло у том погледу до потпуне истине, требало би пре свега из темеља изменити надзор нам школама који је у Угарској врло непотпун. И ако се министарство просвете труди бог-зна како, да дође до тачних података о успеху који се достижје у основној школи, опет се ономе што се у том погледу у цифрама износи не може никаква стварна вредност придавати. Томе много доприноси и то што је наставни материјал у угарским основним школама испарчан као готово нигде више на свету. Како Мађари у том погледу претерују, може се видети из података који се ниже наводе и којима се хоће да докаже како је у толико и толико школа „потпунице и са свим педагошки правилно“ постигнуто све што је наставним планом прописано. Тако се вели да је постигнуто све што је требало постићи :

1. из науке о вери и моралу у 14.102 школе.
2. из писања у 13.726 школа.
3. из читања у 14.208 школа.
4. из усменог рачунања у 13.208 школа.
5. из писменог рачунања у 13.543 школе.
6. из науке о језику у 11.957 школа.

7. из вежбања у мишљењу и говорењу у 11.768 школа.
8. из отачанствен. земљописа у 11.834 школе.
9. из отачанствене историје у 10.862 школе.
10. из опште географије и историје у 7417 школа.
11. из физике у 7328 школа.
12. из јестаственице у 9636 школа.
13. из пољске привреде и рада у башти у 7215 школа.
14. из познавања грађанских права и дужности у 7890 школа.
15. из певања у 12.198.
16. из гимнастике у 7268.
17. из мађарског језика, као *обавезног предмета* у оним основним школама где се на мађарском језику не предаје у школи. Овај се предмет предавао у 5317 немађарских основних школа. При том ваља имати још и то на уму да се у том броју налази 2766 школа у којима су се и неки други предмети предавали на мађарском језику. А поврх свега не треба сметати с ума да свега има 5501 школа с другим којим, а не мађарским, наставним језиком. На послетку још се постигао „сјајан“ успех:
18. из цртања у 5317 школа.
19. из женског ручног рада у 2201 школи.
20. из једне гране домаће индустрије у 869 школа.

Свих 16.205 осн. школа немају својих сопствених зграда у којима су смештене, јер за 1483 школе узете су куће под кирију, а све остале (14.722) имају своје сопствене зграде. Од г. 1869. порастао је тај број за 1964 куће, а кућа под кирију било је онда 1040. У овим зградама школским има 17.606 учитељских станова, тако да више од 76 учитеља од сваке стотине имају стан у ватури. Пре 15 година било је учитељских станова 12.880. Поред оних 16.205 школа постојало је 1884. години 10.521 вођарска школа и 9433 школске баште, а пре 15 год. није било више од 4239 вођарских школа и само 1127 шк. башта. На послетку, у 1884. год., имало је у 7354 школе нарочитих места за гимнастику, а пре 15 г. није тога било више но само у 92 школе. — Као што се види, с ових су страна угарске школе знатно коракнуле напред.

(Свршиће се)

НАРОДНА ИСТОРИОГРАФИЈА У ФРАНЦУСКОЈ

(Henri Martin, Histoire de France populaire; — Guizot, Histoire de France, racontée à mes petits-enfants; — Duruy V. Histoire de France; — A. Rambaud, Histoire de la civilisation française).

Неговање родољубља, један је од првих задатака савремене наставе. Наше време је променило базу политици и државном животу. Течајем средњих векова сила и освојење играли су главну улогу, и мање се гледало на народности и на заокругљење држава по потребама чисто народноснога развитка. У данашње време минули су већим делом и сила и освојење, а с њима и њихове последице. Стара тежња за непосредним господовањем и освајањем преобразила се данас у тежњу за осигурањем *сфере интереса*. Тај је појам у најновије време постао, и наперен је више против државног него против културног остварења народносноних идејала. Финиће новог времена старају се већ да државно-политични народни живот одвоје од културно-просветнога народног живота. За то се културно-просветноме народном развијању у опште тешко могу и правити материјалне сметње, пошто је баш моћан културни развитак нашега века дао полета народносном развитку, и пошто су на томе основу великим ратовима постала јача државна јединства Германије и Италије. Из тих узрока је борба међу народима данас у овоме. Мали и нејаки теже да се користе за се савременом основном великог просветнога, човечанског и књижевног рада нашега века, те да створе за свој опстанак народносноне државе; моћни и велики опет, не могући да се, у данашњем веку, томе чисто и просто успротиве, оставили су ипак своје старо освајачко начело, али ублажено, преобразено у *сферу интереса*. Осим одбране, којом имају мали да се од великих чувају, најновији догађаји на Балканском полуострву уче нас, да се и међу малима води борба једних против других у интересу увећања. Силне потребе времена дају опстанак само великим; мали га могу с тешком муком имати и одржати. За то се, опет, на другу страну, међу њима води крвава и себична борба у интересу увећања и опстанка. Родољубље пак

свуда треба, и оно је жар, који и у малим и у великим народносноним организмима креће, ствара и одржава. Великима родољубље треба за то што имају шта да чувају, и што је њима посао чувања, по пространству своје, тежи; малима опет родољубље треба за то, што су у већој опасности јер су мали: и јер им се, због слабости њихове, лакше може досадити. У међусобној борби једнаких или малих, онај побеђује, који је разборитији, вреднији, просвећенији и родољубивији. Природни закон о јачем и слабијем вреди потпуно и у свету моралном. Сви дакле, без разлике, имају потребу да негују родољубље, само што је често и родољубље различито према средини, за које се потребу гаји, и према природи њезиној. Али љубити се може само оно што се зна. И то вреди двоструко, или и десетоструко, у нашем веку сумње, слободног мишљења и критике. Некада је било љубави по вери. Данас већ или љубав мора бити по познању, или је и неће бити. С тога се зарад неговања родољубља мора тражити и стварати народноснони класицизам или народносноно васпитање у духу класицизма, неговањем и познавањем свога рођенога, свога језика, своје књижевности, свога народног живота, своје историје. Без прошлости се не види будућност. А историја је кадра научити свакога ко с њом уме да се разговори, ко од ње уме савета да потражи. У појзи и у њеном изучавању сваки народ има да тражи свој класицизам, очекујући само одатле правога и истинитога лека злима која могу снаћи народе у њиховом животу и развијању.

Да би се од ових општих мисли прешло на појединости и на примену, било би два пута. Једним би се узела наша историографија таква каква је, особито школска и популарна, и изнеле би се њене слабе и добре стране, те би се узело на испит колико она може горе постављеној задаћи одговорити. Другим би се показало, како се историја обрађује у напреднијих, богатијих, и већих народа, те како она тамо стоји у погледу на своју задаћу према науци и према стварном покрету живота народнога. Први пут није нас много мамино к себи, јер би говор био готово ис-

кључно негативан. Реферат о трима српским историјима поднесеним Главном Просветном Савету, који је штампан у VII свесци овогodiшњег „Просветног Гласника“, и дочек Срећковићеве „Историје српског народа“ код наше и руске критике, довољно нас о томе обавештавају. За то смо и изабрали онај други пут као позитивнији. Учинило нам се, да ће задатку овога чланка бити боље послужено, ако приказом и примерима проговоримо читаоцима овога часописа, који за та питања могу имати највише интереса, о неким делима народне историографије у Француској, која су тамо за ширу публику и за наставну школску потребу израђивана. Споменућемо мимогред једно понајстарије дело из овога века (Sismondi), а за њим два од најновијих популарних израда француске историје (Henri Martin, Guizot), прећи ћемо по том врсно дело В. Дирија за школску наставу, а завршићемо најновијим делом (A. Rambaud), које данас и заслужује највећег интереса, представљајући занимљиву новину у школској књижевности у погледу правца, израда и намене.

I

Нас у овоме послу интересују само прегледи целокупне историје, а не дела о појединим периодима или одсецима историје француске, којима је литература француска врло богата.

У историјској литератури француској револуција чини велики прелом. Историјска литература пре револуције није се попела била на висину осталих грана француске књижевности, изуевши дела Боснетова, Волтерова и Монтескијева, која су, особито у њихово време, имала извесну вредност. Било је учено писаних мемоара (у којима је нарочито богата француска књижевност), драгоцених зборника и чудноватих историјских система; али није било дела писаних с непристрасним духом и с проницавањем у суштину догађаја, није било историја, које би биле угодне и пријатне за читање, и у којима би се све са потпуном истином представљало. Тада су историје писали људи, који су били само књижевници, који су државне послове познавали само из књига, а нити су их кад радили, нити су гледали како се раде. У онај мах још није

било француске револуције, тога страховитог коментара народних покрета и народних полова, тога тумача многих загонетних појава из прошлости, који у време апсолутне краљевске власти у Француској, никоме нису били разумљиви. Револуција је, у осталом, и сама собом пробудила жив интерес за историју и за историјска изучавања. Она је на једну страну помогла да се истинитим оком погледа на историју, а на другу страну је ве ради историја постала потребна. После страховитих догађаја који преврнуше Француску и испремешаше Европу, људи су стали и замислили се. С тугом су управљана науци питања: да ли је човечанство само играчка случаја, или у свету моралном има закона, којима народи могу каткад и да се не покоре, али испод којих не могу никад избећи. То се питање појавило већ и у XVIII веку, али се одговор на њ није умео добавити. Писци се нису умели да постарају да догађаје и струје покрета како ваља схвате, и с тога су поуке, што су тражене од таке историје, испадале погрешно. Странке политичке у својим страним борбама старале су се такође да ухвати историју свака у своју службу као саучесника. И пошто је све то протутњило; пошто су догађаји револуције бацили светлост јасноћа и разговетности на много којешта нејасно и неразговетно у историји; пошто се и литература песничка из уображавања обрнула к истинитости и природи, дошло је време да све то створи нову историографију у Француској. После револуције и свију погрешака и у историјској литератури и у народном животу — дошло је време, да се није могло робовати никаквим обманама, да су многа оштра убеђења ублажена и згдађена. Историја је већ имала шта судити, и она је могла да почне свој прави посао. Али како се, у опште, човечанско посматрање пређашњих догађаја мора кретати или у више пасивном мирном излагању, са што тачнијим разумевањем, или с философским суђењем, то се и нова историографија француска, која се почела под ресторацијом, то јест после васпостављења монархије (1815 — 1848) поцепала на два главна правца, према више философском или више посматрачком складу ума својих обрађивача. Једни су пак мешали и један и други правац, и баш су по овоме мешовитом правцу израђивана

она дела о целокупној историји Француске, о којима ми овде хоћемо да говоримо.

Први писац који је историју Француске у целини обрадио био је чувени и заслужни Симонд де Сисмонди (1773—1842), по вери протестанат, родом Швајцарац из Женеве, који се много бавио питањима народне економије. Његово прво велико историјско дело било је *Histoire des républiques italiennes* (Историја италијанских република), које у другом париском издању броји десет свезака. Може се још поменути дело *De la littérature du midi de l'Europe* (О књижевности европскога југа) у четири свеске. Најглавније му је велико историјско дело *Histoire des Français* (Историја Француза) штампано у Паризу од 1821 до 1844 у 31 књизи. Иако га француска критика не ставља на висину коловођа историјских школа, као што су Гизо, Барант, Тијери и Тијер, о његовом делу, првом новом делу о целокупној историји француској, говори се с великом похвалом. Као главна његова заслуга приписује му се огромно знање. Он је познавао све изворе, он је читао све, размишљао о свему, процењивао све. Али се не може одати иста похвала његовом гледишту. Он није хтео, или није умео да се пренесе у оно време о коме би писао. Био је неумољив и непоколебљив у својим мислима и гледиштима, и примењујући своје идеје и своје гледиште на времена прошла, он не прашта ни за оно, чиме се та времена никако не могу кривити, што је за њих још било права затворена или још ненаписана књига. Како је сам био економиста, он се срди на средње векове што се нису умели користити његовим идејалима јавнога права и народне економије. Тако исто он никако не може да опрости шеснаестому веку што није познавао философску толеранцију века осамнаестог. За чудо је, како је Сисмонди мало разумевао прошлост, коју је тако добро познавао, како се мало знао у њу пренети, како није могао схватити њихова осећања и покрете њихових поступака који су из свим других узрока текли. Али пошто је тако ценно и судно, зло расположење је његово често и на само причање утицало, што се, и по себи већ, избећи не да. У историјским сликама које црта Сисмонди нема оне топлоте која долази од уображења. Види се, да

он није могао да одвоји рад истраживачки од рада редакторског, и да је писао све једно за другим, не шчекавши да прво проучи све, па да после пише, исправљајући једно другим, и користећи се у ранијим вековима оним што је научено при изучавању познијих векова.

Истим је путем ишао, али је до бољих резултата дошао Ханри Мартен у своме делу *Histoire de France* (Историја Француске) која је штампана у Паризу 1833 — 1836 у 16 књига, после 1837 — 1854 у Паризу у 19 књига. Писац је провео цео век изучавајући и радећи то дело. Његово је дело рађено с великом пажњом и савесношћу. Али пошто је свршио велико своје дело о историји Француске, писац је написао друго: *Histoire de France populaire depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours* (Популарна историја Француске од најстаријих времена до наших дана), које је са многобројним илустрацијама изашло у пет књига у Паризу, и у погледу популарне историјске поуке може заиста служити као накит, за који се праведно може завидети француској књижевности.

С многе је стране карактеристично, како сам писац говори о својој овој популарној обради историје, коју је, тек после свршеног опширног дела, израђивао.

„Данас се писац латио пера — говори он при првој књизи — да у много ужем простору изнесе дела старе и нове Француске од постања па до наших дана. И данас се писац обраћа ономе много већем броју грађана, који немају времена да дуго читају, али који имају и жеље и дужности да се упознаду са суштственим основима отачаствене историје. И писац им данас овде пружа резултат тридесетпетогодишњег рада на овоме предмету, којему је цео век свој посветио.

„С тога се овде, у ужем простору, износе само лица и дела, која су се по добру или по злу јаче обележила, и која су извршила стварни утисак на судбину Француске.

„Они читаоци, за које писац данас пише, ради су, и имају право што су ради, да историк с њима изучи какве поуке треба извести из револуције француске; они су ради, да изучавање старих времена Галије и Француске донесе, парочито за њих, светлост, којом се може објаснити скорашња прошлост и будућност.

„Ми смо синови Гала, народа који је у старо време имао највише симпатија за друге људе, а у исти мах најенергичније осећање о индивидуалности свакога човека и о његовој бесамртности.

„Римљани су нам донели светлост оне старе цивилизације коју су они сами од Грка примили.

„Хришћанство је међу нас донесено док је још било чисто, пре него што је оштећено духом превласти и гођења.

„Стари су Французи обновили велика дела Гала. Они су били одани браниоци Европе; они су је одбранили од мусломанске најезде с југозапада; они су се, кроз средње векове, држали на првом месту у уметностима, у књижевности и у оружју.

„А после их је рђава влада оборила, и неслога их је поцепала. Њихова је народна независност висила већ о концу, кад се нађе једна сељанка девојка, једно божанско биће, казвога никакав други народ видео није, које Француској дође у помоћ и спасе је.

„И спасена је Француска умела да поврати своју моћ, али изгубљене слободе политичке и изгубљене слободе савести не могаше повратити. Гођења зарад вере навукосе на Француску страховите ратове за веру, у којима и народ у мало што не пропаде.

„И онда Хаури IV извуче Француску из пропасти онако исто, као што је то нешто раније била учинила Јованка Дарк, и тај велики човек отвори Француској једно сјајно време. Па ипак Француска оста без слободе савести, коју јој је мислио дати Хаури IV, Француска паде под деспотизам, најире сјајан и успешан, по том несрећан, и на послетку гадаи.

„Поквареност прогутаваше целу државу. Дух слободе се буди у народу. Философија устаје да опомене човека и грађанина на права њихова. Револуција се подиже, и стара владавина се руши.

„И ево већ осамдесет година, како се Француска мучи да прекужи постање новог друштвеног реда. Час по час залеће се она у напредак, и час по час се отискује натраг са онаком истом снагом; у један мах малаксава, а касније се опет посла прихвата.

„Који год Француз добро познаје про-

шлост Француске, никад неће без паде клопути ни у најмучнијим данима њеним“.

Из овога се већ види, у каквом је правцу смишљена и написана ова популарна историја Француске. Још боље ће се то видети из распореда којим је материјал у пет томова распоређен и обрађен.

Свих су пет томова у главном једнаке величине, најмањи (пети) броји 570 а највећи (четврти) 605 страна. Формат је као овај на коме се штампа „Просветни Гласник“ у дужини, само је мало ужи. Овако је исто подељен на два ступца, али су слова крупнија и врло разговетна. При таком пространству ево колико је ком времену места дато.

У првом тому описује се старо време Француске, настајак те монархије, и њени догађаји до 1595, скоро до краја XVI века. У другом тому описују се управо догађаји XVII века од 1595 до 1672 године. У трећем тому описују се догађаји XVIII века, од 1672 — 1792. Том четврти бави се управо догађајима од дванаест година, од 1792 до 1804. То је време прве републике у Француској, од како је оборено краљевство па до проглашења царства. Том пети описује догађаје од почетка царства па до првог времена јулијске монархије, т. ј. до половине 1832 године. Хаури Мартен, дакле, у својој популарној историји највише простора троши на време последњих 250 година. Томе времену он даје четири петине од простора, за то што су у том времену претходни догађаји који су наше време створили и догађајима или кретањима у њему повод дали.

Најпосле — ово је дело обилато окићено, или боље рекавши, поука је његова необично увећана многобројним сликама, на којима су представљени читаоцу многоврсни предмети, о којима се у тексту говори. Ту су споменици старе вере и обичаја; ту су места, градови и вароши из разних времена; ту су сцене и догађаји, портрета и слике одела, оружја и архитектуре. Српска књижевност има тако мало илустрованих дела, да се у њој једва и зна, шта су она управо. Ни на чем се, рекли бисмо, тако не види сиромаштво наше књижевности, назадак наш у оној култури и у вештинама, рђав утицај нејакости публике наше и малобројности и сиромаштва нашега народа као у томе, што ми, тако рећи,

не можемо ни да замислимо овако штампану **www.lovacko5** богато сликама испуњену и осветље-ну историју нашу. А никојој другој науци или врсти књижевности, рекли бисмо, не приноси толико светлости, поуке и разумевања слика колико то чини историји. Сlike историју за-иста осветљавају или илуструју. А у коликом је обиљу просута у овом издању та благодет на Мартеново дело, види се по томе, што у пет томова има *више од хиљаду илустрација*. Први том (најстарије време) има илустрација на 220; четврти (време прве републике) на 263. И у колико слике читаће осветљавају, у толико исто на читаће маме.

Начин писања је лак и раван. Нигде нема цитата или позивања на изворна дела ради потврде. То је остало у великој научној историји за коју и јесте. Дух писца је потпуно слободуман. То се могло видети и из реда који је горе наведен. Он није за Наполеона, ма да истините врлине тога ванредног човека уздиже, али није ни за комуњу. Жао нам је што нам место не допушта да приопштимо какав већи одломак. Ипак ћемо дати овде у преводу један мали извадак, у ком је културна карактеристика првога царства.

Исти се налази у почетку главе друге тома четвртог где се описује стање Француске у почетку 1806 пре рата с Пруском и Русијом, који се свршио миром у Тилзиту.

„С нечувеном сјајношћу отворила се година 1806 за ново царство. Опијена и са засећеним очима Француска се надаше, да ће се један пут одморити од страховитих напрезања која је морала поднети, да би се стекла ова беспримерна величина.

„Извештај о стању царства, који је 5 марта 1806 поднесен законодавном телу, објављиваше да цар не смишља никаква нова освојења.

„Цар је исцрпао до дна војничку славу; не вуче га више честољубље за крвавим лаворикама које је присиљен био да бере. Да усаврши администрацију; да од ње своме народу начини извор напредовања које би се без престанка увеличавало; да у својим делима створи пример и лекцију морала чистог и узвишеног; да заслужи благослове садашњег и будућег нараштаја — то је слава, за којом сад жуди његово честољубље“.

„Обећања су то била врло лепа, али се овај говор моралисте, законодавца и мирољубца чудновато косно с идејама које је Наполеон у исти мах исказивао о карактеру свечаности, коју је требало дати у Паризу у славу повратка победоносне војске. У његовој су се глави врзле мисли да обнови старе римске амфитеатре, у којима су се били дивљи зверови. Та се мисао о обнављању најгорих обичаја старога времена није остварила за то, што се војска није ни вратила у Париз, јер јој је ваљало на ново у рат ићи. Али он обнови застареле титуле и установе средњег века. За своје велике достојанственике и маршале он установи у Италији кнежевине и војводине, с којима, истина, нису била везана феудална права, али које су опет морале подносити терет оних богатих дотација, које су дотичнима с њиховим именом даване. Ова нова врста намега није била баш врло удесна да нас омили у Италији.

„Унутра је Наполеон васпоставио ред у финансијама, које су биле јако смућене пре рата с Аустријом. Финансијске незгоде прошле године збрисане су победом. Заоставштине су биле измирене нешто добрим операцијама, нешто насилном експропријацијом једне компаније набављача за војску, која је, истина, учинила великих услуга, али која је касу доводила у велику неприлику неправилним и врло ризичним операцијама.

„Био у рату, био у миру — Наполеон није хтео зајма. Рента није ни у најуспешнијим случајима превазилазила 60, а зајмови би стали сувише скупо. У ратно време требало је Наполеону 820 милиона заједно с трошковима купљења (а данас би два пут толико требало). Да би то имао, Наполеон је повишио посредне порезе, установио је порез на произвођење пића код произвођача и крчмарину код оних који пиће крчме. Установио је на ново данак на со, али по правилима редовним, којима су се све старе злоупотребе избегавале.

„Већа тежина данака ублажавала се тиме што је укинута мостарина и друмарина, које су биле повраћене на путовима и које су биле и несносне и немиле.

„Наполеон је предузимао велике грађевине, неке ради дике и угледа, а неке за

праву општу корист. Пре кратког времена било је одлучено да се великој војсци подигне стуб споменик; сад се одлучи да јој се подигне победни свод, мали али елегантан, којим се имала завршити једна улица од две миље дужине на своме западном крају. Та би се улица звала царска улица, и на своме источном крају излазила би на престону пијацу. Улица та није никад просечена, али је победни свод довршен касније под Луи-Филипом. На два краја Париза Наполеон је начинио два моста преко Сене, од којих је један добио име Аустерлица, а другоме је касније дошло, по новој победи, име Јене.

„Наполеон је одлучио копање канала из Роне у Рајну, и из реке Еско у Рајпу. Он је наредио да се проучава канал из Нанта у Брест. Он је наредио градњу путова из Корниша на приморје италијанско, из Нице у Ђенову и дуж Мозела и Рајне. У свима тим пословима велики војник је био исто тако велики администратор. Али Наполеону није било доста тога. Он је хтео да исто тако суверенски господари над пословима духа као што је могао господарити над пословима материје.

„Кад смо писали о консулату, видели смо како је Наполеон удесио установе средње наставе, реметећи посао конвента. Он је организовао куће за васпитање и начинио правила за питомце; он је организовао професоре као једно велико тело наставничко које је имало да као световна наставна установа замени средњовековну духовничку наставну установу. Није се, до душе, ништа могло замерити уредби, по којој су се заједно и на један исти начин васпитали млади људи без обзира на разлику порекла и вере; није се могло ништа замерити, ни што су јавни наставници организовани као једно велико тело: али је требало да је слободнији дух одушевљавао наставнике и образовао питомце. Међу тим Наполеон то није хтео; питомце је он стварао у касарне не у намери да од њих начини добре грађане, него добре војнике; а од наставника је мислио да начини једно тело цивилних официра, који би, као и све остало, били оруђе апсолутне власти његове. У његовој се руци некако све извртало; и с тога је врло знатно, да се прва идеја о наставничком реду у држави не помеша с оним што је он хтео из те установе да истера. Идеја би

о наставничком чврсто уређеном реду била добра, кад би се у тај ред унели и захтеви који обезбеђују слободу, и кад би се пустило, да се, покрај тога реда, развија и слобода индивидуална у приватној настави, свагда, разуме се, у границама закона и потребнога надзора државног.

„Привремени закон о настави од 6 Маја 1806, претвори се, после четири године покушаја, у коначни закон о настави од године 1810, којим је наставнички ред добио назив царскога универзитета.

„Наставом средњом Наполеон је тражио да по својој мисли образује омладину имуњених класа. За основну наставу није он чинио ништа, али је тражио други начин да дође до уплива и над децом из масе народне. За то је настојавао да се користи познатим уговором с римском црквом (Конкордатом), да би од цркве начинио оруђе државне власти. Наредио је, те су му богослови израдили катихизис, који му је, преко воље папе Пија VII, одобрио папин кардинал-легат у Француској, Капрара, који је више марио за цара него за папу. У том су катихизису побројане дужности свију Француза насрам њиховог цара Наполеона. Те су дужности биле: љубав, поштовање, покорност, верност, војничка служба и порезе наређене за потребу одбране царства и престола његовог. „Бог је поставио нашега владоца и начинио га својом сликом на земљи. С тога ко поштује и служи нашега цара, поштује и служи самога Бога. — Он је постао помазаник божји освештањем које је добио од врховнога првосвештеника.... Они који би спрам нашега цара пропустили коју дужност испунити, постали би достојни вечите осуде“.

„Наполеон се старао да народ француски врати у времена пре Луја XIV. Само што се није сам проглашавао за бога, као што су чинили римски цареви.

„Али царски катихизис није могао постићи своју намеру. Још је била револуција сувише близу. Да би се у такome покушају успело, ваљало је много и много година, које нису биле суђене царству. Маса народне није Наполеон опчрзавала страхом пакленим, него једино и искључиво славом.

„И докле се тако трудио да својим катихизисом уврзе народ по селима, старао се и

да на имућније класе народа утиче не само васпитањем, што је вредило за будућност, него и књижевношћу и уметностима, што је вредило за садашњост.

„И он се уљуљкивао сном, да има свој век књижевности и уметности као Август, као Леон X, као Луи XIV, и мислио је чак и да их све надмаши, а то тиме, што је давао мисли и планове књижевницима, живописцима, и песницима, плећући се у оно што је њихово. Био је рад, да од француске академије наука начини као некакву службену критику књижевних дела под инспирацијом његовом.

„А тим је учинио, те је књижевност постала са свим неплодна. лепе уметности, које не осећају толико непосредну и неопходну потребу слободе држаху се, истина, још, али мало по мало опадаху. После елегантне и племените архитектуре из друге половине XVIII века долажаше студена и сухопарна лажно-класичка архитектура. Исто се то може рећи и о живопису. Нешто несретно и круто продирало је свуда, па и у самом намештају. Умиљате својенаравности XVIII века више није било. Међу именима нових уметника, само се један живописац, Гро, борио против тога правца времена, својом снагом и оригиналношћу. Давид и Придон били су останци бољег времена, а школа Давидова само је прегонила у slabим стравама његовим, не могући се похвалити бољим особинама његовим.

„Још је горе било у књижевности. Оно мало листова што је још излазило, дрхтао је под полицајском руком и могло се у жи-

воту таворити само ништавидом. Театар је тако био потчињен, да је морао горко жалити за много либералнијим деспотизмом Луја XIV. И саме су књиге морале ићи на цензуру, која је била тако мрачњачка и тесногруда, да покрај ње није била ништа цензура старе монархије, јер су се тада цензори спуштали да буду учесници књижевницима, којима су били за надзорнике постављени, а под царством је све ишло под конач и по заповести. Последица је тога била, да је историја, философија, поезија и све што иде у вишу књижевност и у моралне науке било пало и угушило се. Прешло је већ у посао-вицу ништавило француске књижевности из времена другог царства. Оно мало већих књижевника, што су чувени из тог времена, као што су госпођа Стаел, Шатобријан, Жозеф де Местр нису били у службеним круговима, и припадали су отвореним непријатељима царства: Надмоћност у уметности и интелигенцији прешла је била са победне и свемоћне Француске на понижену и побеђену Немачку. С оне стране Рајне ваљало је у то време тражити философе и песнике, последнике Волтера, Русо-а, Бифона, као год и велике музичаре, који су у својој уметности вршњаци великим француским архитектима средњег века и великим италијанским живописцима из времена прерођаја (ренесанса).”

Сад ћемо прећи на другу сличну овој историју Француске, коју је израдио чувени историк и државник Гизо.

(Наставиће се)

ШКОЛЕ ЗА ОБРАЗОВАЊЕ СЛЕПИХ

(Наставак)

Тек са појавом *Христијанства*, на положај слепих почело се са свим друкчије гледати. Христова наука проглашује све људе, и богате и сиромашне, и здраве и кљасте, као браћу с једнаким правима; јер, вели, сви су људи синови једног оца небеског. И слепи добијају не само право на живот, него се изједначавају са осталима у свима човечанским правима. Христос сам, као и свуда тако и овде, претходи осталима примером, и призива

себи слепе, лечи их и потпомаже. Истина у његово доба још су владали они стари јеврејски назори, по којима је слепило казна божја, и требало је онолико исто времена, док су они истиснути и замењени новим, човечијим погледима како је Христос учио, као и за осталу Христову науку. У Св. писму новог завета налазимо, како и ученици Христи, који су паравно били васпитани у јеврејском духу, мисле, да је слепило казна

божја за учињене грехове. Међу тим, Христос им на то одговара, да слепило не само није казна од Бога, и да слепи нису грешници, него вели, баш на њима је Бог испољио своју силу и величину, и они су у толико пријемљиви за светлост, која долази од светога јеванђеља, у колико су више затворени од сунчане светлости. Даље Христос проповеда како и слепи стоје под заштитом оца небескога, као и остали, и саветује све своје, да чине добра слепима, и да их потпомажу у свему. Где је његова наука продрла, ту су, наравно завладали сви други погледи на човеков живот и положај у друштву, и ту су и слепи задобили са свим човечанска права. Од тога времена већ није могло бити ни говора о убијању следе, иначе слабе, деце у оним народима где је наука Христова продрла, и за то већ у првом времену Хришћанства сусрећемо и међу највећим научењацима тога времена Јуде, који су у првим данима свог живота ослепили, и својим се радом и даровитишћу тако одликовали, да су могли заузети врло важна научењачка места. Тако зна се да је *Дидимус*, који је како се вели, ослепио још првих дана, пошто је на свет дошао (неки тврде, да је као слеп рођен), био један од најчувенијих црквених књижевника научара Александријске школе у четвртном веку после Христа.

У првим Хришћанским општинама није се могао наћи ни један слепи, који би просио; јер општина је све своје немоћне чланове издржавала. Један писац, говорећи о првим хришћанским општинама, вели: међу њима не бејаше ни једног, који би каку невољу трпео.⁴ Али први жар Хришћанске љубави није дуго трајао, нити је остао у оном облику у коме се је та љубав појављивала и испуњавала у прво доба, док је Христова наука још била као жива реч, без многих догматичких правила. И за то и са издржавањем слепих и осталих невољника доцније је настало друго време. Истина, није се ни у доцнијим Хришћанским друштвима и државама никад повратило оно старо време, кад се слепима није признавало ни право на живот, и кад су они сматрани само као један терет друштвени; али се је дозволило слепом, да као просјак сам гледа како ће и од чега живети. Тако стање ми налазимо још и дан дањи у свима

хришћанским као и нехришћанским државама где нема никаквих школа за образовање слепих, и где се они не спремају ни за каки рад у друштву.¹⁾

¹⁾ Изгледа, да је Јапан у томе погледу још од вајкада правно изузетак, те за то интересантно ће бити да овде саопштимо неколико речи о положају слепих у тој земљи. Ми ћемо навести један чланак, који је о томе изишао у листу „*Der Blindenfreund*“ од 20 (8 маја прошле године, под насловом

„*Положај слепих у Јапану.*“

„До скоро слепи у Јапану нису имали потребе да просе и да богораде, као што многи наши слепци раде; јер они су тамо пређе сачињавали једну праву хијерархију, и доспевали су до великих звања и богатства. *Dr. Northon Whitmer* саопштава о њима интересантне појединости у „*Philadelphian Medical Times*“ које су изашле и у „*Union Medicale*“ како они вешто умеју да употребе за свој рачун два посла, који су веома распрострањени код њихових земљака, а то су *гњечење и избадање тела иглом*, и да на тај начин дођу до добрих доходака. У Европи се човек обично одмара, кад је јако напрезао мишиће или кад се осећа уморан после великог хода, или још неки пут употреби и купање с тушем. Међу тим у Јапану у таким случајевима зову једног слепца, који се тамо зове *ампа*, те им тело гњечи. Слепи иду по улицама и јавним местима, и гласно вичу и нуде своју услугу, казујући у исто време и пену, за коју оће да врше тај посао. Ово гњечење (масажна) нема никакве друге цели, сем да уморене чланове тела освежи, а оно се употребљује у Јапану и противу многих болести, па и при тешком порођају. Једном речи, стари Јапанац сматра гњечење као један „регулатор тела.“ Сем овога посла, пре су слепи вршили и избадање тела иглом, а то је један стари обичај Јапански, и састоји се у томе, што се тело на разним местима једном са свим танком иглом изубада; а то чине да би тело излечили од какве болести. Али посао је овај једна потпуна вештина; јер ко хоће ово да ради, мора најпре тачно да познаје анатомију горњих мишића и њиховог положаја. С тога се захтевало од оних, који то раде, да најпре положе писит из анатомије, и да имају велике окретности и лакоће у рукама. У музеуму *Ecole de Médecine* у Паризу може се видети представљен један такав Јапанац, коме је на телу са највећом тачношћу обележено врло много места, на којима се може избадати. Најнижа титула, коју је *исаитани слепица* добијао, била је „*Шибун*“, и с тим звањем они су у исто време добијали: два мача, бео штан с дрвеном јабучицом и нарочито одело, које су при свечаним приликама облачили. После ове титуле долазила је друга „*Ко—то*“ или учитељ музике. Законодавац је без сумње предвидео, да ће „*Шибун*“ кад је докон од свога заната, занимати се и музиком. По што је „*Ко—то*“ доказао своје музичко знање и положио 5000. динара, онда је произвођен за „*Стен—јо*“, и ступао је у класу „*знаменитих људи.*“

Ни међу првим општинама хришћанским није се никад покретало питање о образовању слепих. У осталом то нам је лако и разумети, само кад помислимо, да је онда било врло мало школа и за окате, а камо ли за слепе, и после кад узмемо у обзир, да се није ни веровало, да се слепоме може дати како образовање. Јер, и ако су поједини слепци у доцније време живим примером показивали, да је и слеп способан за образовање само кад му се да прилике за то, опет ни то није било у стању да покрене кога, да се заузме за њихово образовање, или бар да поразмисли о начину и средствима, помоћу којих би се слепоме могло дати како образовање. Први хришћани чинили су за своје слепце онолико колико су знали и могли; *они су их хранили*. Да још у њихово

Northon Whitmer прича, да је неки *Кавава*—*Кетија*, чувени математичар и велики познавалац књижевности, био један од најчувених Амна у Јапанској историји. Он је имао тако јако памћење, да је био у стању да каже и страну, и писца и наслов сваке књиге, коју је он у својој великој библиотеци имао, из које би му се прочитала једна реченица. И ако је био слеп, опет је знао врло добро и име и облик као и значај свију кинеских озбучних знакова. И што је још чудоватије, он је био велики књижевник код својих савременика. Он је имао степен „Ро-рон“, а у целој Јапанској царевини било је само два великаша те врсте, који су свима слепима заповедали, титуде и звања давали. Највеће дехотке, Амни су добијали при рођењу, женидби и сваком породичном догађају, јер у свим тим случајевима, њима су се морали давати поклони. У осталом Амна није смео дуже од 3 дана да остане у једном месту; јер чим тај рок истекне; он мора тражити друго село или варош, а на његово место долази други Амна. Они су били поред тога још и велике интерешчије (зеленаши), и вели се да им овад, што позајме никад није могао пронасти, пошто су их увек њихови потпомагали и чували од штете. По што Амна добије тигуду „шубун“, онда има право да се жени, али само никад не сме узети слепцу женицу. Поред тога они су имали и касу за узајмно потпомагање.

Данас су већ те старе привилегије слепих у Јапанској пропале. Сад сваки сме да се занима гњечењем тела, а не само Амни, и за то, вели писац, Јапански би слепци данас тешко пролазили боље од Европских слепих, „да немају онако многобројне заводе, у које их примачу.“

У неким азијским провинцијама слепи су направили, читаве слепачке колоније око храмова. Тако вели се, да у Бухари има врло много слепих као и у многим другим азијским земљама, и ту они имају своје колебе око храмова у којима живе. И за Египат се вели, да је и тамо било сличних колонија. Један писац почетком овога века вели, да у Египту има читавих села, у којима само слепи живе под надзором неколико окатих.

доба била књижевност и цео културни развитак на оном ступњу, на коме је било у Хајево време, онда би они, без сумње, отели од Хаја ону славу за заснивање прве школе за образовање слепих.

Изгледа, да је оно време било и понајсрећније доба за слепе. Кад су хришћани још живели као једна секта у појединим религиозним општинама. Јер док су их пре или утамањивали, као недостојне за живот, или с презрењем на њих гледали, као на велике грешнике, којима се може само прошња дозволити, дотле видимо да се прве хришћанске општине потпуно старају за њихово издржавање и не одобравају им ни да просе. Али је доцније и то издржавање престало, па су слепи постали опет просјаци од заната. Истина, спомиње се да је у Риму било неког старања о слепима и доцније, пошто је црква већ била уређена. Тако, каже се, да је неко време тамо било скупљено много слепих, који су стајали под надзором свештенства, а издржавали се од црквених прихода. Али ако би за ово баш било и каке веће потврде и вероватноће, него што сад можемо узети, опет је и та установа морала бити веома кратка века; можда само један покушај од каквог заузвљивог свештеника, који није могао наћи потпоре код осталих за своје предузеће. Јер, сем првих хришћанских општина, у доцнијем времену нема нигде никака говора о издржавању слепих, па ни у оном времену, кад је црква постада и подитички и религиозни господар над целим тадашњим хришћанским светом. Хришћанство је слепима извојевало право на живот и учинило, да се и они смаграју као и остали људи. Оно им је још и борбу за опстанак у знатној мери олакшало тиме, што је прогласило свако добротинство своје ближњем и невољном као прву хришћанску дужност, и као једно богоугодно дело. Први су хришћани ту дужност према свима својим невољницима, па и према слепима испуњавали на тај начин, што су их издржавали; а доцнији тиме, што су им по коју крајцару бацали у капу, кад су слепи пред њих као просјаци излазили.

Крсташки ратови имали су силног утицаја на цео друштвени живот европских народа, па они нису остали без утицаја и на положај слепих у друштву. За време трећег

крсташког похода у Француској је владао краљ Лудвик IX., који се назива и свети. И он је, као што је познато, суделовао са својом војском у овом рату. Али његова војска, која је оперирала у Египту и оближњим азијским провинцијама, имала је да се бори с великим земљишним и климатским тешкоћама, које су имале осетно штетних последица и за сам вид. Поред велике врућине, која тамо влада, на очи је рђаво утицала и сувише јака светлост, као и многи песак и прашина, коју ветар по оном пешчаном земљишту развејава. Услед тих и многих других узрока, који су са ратом везани, ослепи врло велики број француских војника, а међу њима доста племића. Због тога Лудвик нареди, по што се војна сврши, те се о државном трошку направи један завод за ослепеле војнике, у коме су се ови, такође, о државном трошку издржавали¹⁾.

Тај први завод за *издржавање* слених основан је 1260 године у Паризу, а назван је: *Hôpital des Quinze — Vingt.* што значи: завод за 300. Тако су га крстили због тога, што је одређен и удешен како се у њему може сместити 300 слених. У први мах овде су примљени само они војници, који су у крсташком рату ослепили, али доцније су примани и сироти слепци, који нису у рату ослепили. Слепци су ту имали потпуно издржавање: храну, одело и стан. Међу тим испочетка није било никаквих радова којима би се слепи занимали. А слепоме баш то и задаје грдне муке, кад нема никака занимања којим би колико толико скратио време, које му је и сувише дуго, седећи у овоме свету, као у неком лабиринту разноврсних предмета. Тек доцније, пошто је у завод примљено много сиромашних слених, који су иначе били потпуно здрави и способни за рад, уведени су и неки радови, којима су се слепи у томе заводу занимали. Кад су радови први пут у-

¹⁾ За време Наполеоновог рата у Египту, опет је се поновио овај случај; јер и у овом рату врло је много војника изгубило вид у тој земљи, а појавише из оних узрока, које смо горе навели. Из тога разлога у Египту има необично много слених према броју становника. Неки тврде, да тамо долази по један слеп на 100 до 150 окатих. А овај енормно велики број објашњују тиме, што тамо има и једна особита врста очне болести, која лако долази услед тамошњих земљишних и климатских прилика.

ведени не помиње се, али по свој прилици то је морало бити много доцније, него што је завод заснован; јер од свију радова, који су слепи тамо радили помиње се *ипрафивање дувана* („дуванска фабрика“) и *ипредене* („завод за предиво“). Да би завод имао што веће приходе, дата су му и нека нарочита права, која други заводи нису имали. Тако дозвољено је било да се по црквама купи милостиња у корист завода, а сем тога овај је завод у току времена добио још и нека друга права, која су, заједно са оном властитошћу за купљење прилога по црквама, укинута 1783, године. У доцније време завод је премештен у пространу кућу, у којој су често живели слепци са целокупном својом породицом. Сем горњих радова у заводу се је у последње време и музика доста неговала. Слепци су учили музику и то у разне инструменте, па су тако читаву капелу образовали, и ишли су у веће паријске локале, те су тамо свирали. Још 1830 године спомиње се, како је кафана, у којој ови слепи свирају увек пуна; јер свет их радо слуша, по што умеју лепо да свирају.

Овај завод још и данас постоји, и у њему има око 300 слених из различитих класа друштвених.

Сем овога завода, у Француској је основан у истом (XIII-ом) веку још и један други завод за издржавање слених у Chartres-у. Али с временом, у њему је број слених престало опадао. Краљ Јован наређује 1350. године, да се у овај завод прима 120 слених, мушких и женских. Међу тим у овом заводу није никад достигнут оволики број. Тако 1710 године у њему је имало 70 слених оба пола, а већ 1837 тај је број спао на 10.

Ови примери у Француској остали су са свим усамљени и без икака друга уплива на остале државе; јер ни у једној другој држави није ништа предузето за издржавање слених, и то како за ослепиле војнике тако ни за оне, који су у раној младости изгубили вид или су доцније ослепили. Али не треба заборавити, да ни у Француској сви слепи нису могли бити примљени у та два завода а нарочито доцније пошто је Француска постала многољуднија. У осталом ни у прво време тим пре нису могли сви слепи

наћи склоништа у овим заводима, што је онај први био одређен искључно само за војнике.

Пет година после заснивања првог завода за издржавање слепих, сећа се и „непогрешни“ папа Климентије IV свога стада и пише једну буду, у којој својим верним препоручује, да буду благонаклони према слепима, и препоручује Лудвиков завод као једну хришћанску установу. Али то баш никака утлва није имало ни на кога, нити је тиме ма и најмање где год учињен какав корак за побољшање слепачког положаја. Шта више, то није било у стању ни да изазове мало више човечности према слепима, него што је дотле било. Јер почетком 15-ог века слепци се појављују међу публиком као једна срамна играчка; они играју улогу међу својима, коју су вршили гладијатори пред бесним и нечовечним Римљанима. Само је разлика у томе, што су се гладијатори борили са гладним лафовима, а слепи са — дебелим свињама. За време владе Карла VI и Карла VII-ога ограђивали су једно парче земље на пољу код замка Армањак, и тако

су правили, као неки обор. Унутра су затварали једно дебело свињче, а с њим и два слепца, који су били добро спремљени с великим тојагама у рукама. Сад, ова два слепца имали су да јуре свинче, и да га тојагама убију. Гомила света стајала је око оградe и гледала како ће слепци да тумарају, по оној огради. Међу тим они су морали да се утркују ко ће пре убити свинче; јер ко то учини, њему после оно и припада. Кад борба треба да отпочне, онда се да знак, и сад тек настаје прави окршај између слепаца. Јер они јуре свинче и бију тојагама, али како не виде, то они ударају један другог а сваки мисли да свинче удара. Из тога после често постане свађа и онда они оброну баш истински и навалице да туку један другог, док ко год не дође те их не развади. Често пута убио би један другог, ударајући се узајамно кад мисле, да свинче бију, да нису имали увек добру опрему на телу, која их је чувала. За време таквих сцена гледаоци су се грохотом смејали, и за њих је то било право уживање.

(Наставиће се)

ИСТОРИЈА СВЕТА

ПРВО ВРЕМЕ

СЕОБА НАРОДА

(376—751)

(Наставак)

Хришћанство. Јереси и црквени сабори.
Свети оци и манастири.

а) *Хришћанство међу Берманцима.* — Државна подела римске царевине на источну и западну, утицала је и на јачање духовног угледа цариградског и римског првосвештеника, на штету осталих патријара. Владичанске столице у областима једног и другог црквеног старешине беху расаднице за ширење проповеди по даљеким, тада још непознатим земљама Јевропе, Азије и Африке.

Овом напретку цркве загрозила је сеоба народа. Она је оборила западну, притеснила

источну царевину, покидала уређење византијске и римске цркве, али га није уништила. Нови народи ускоро осетилише потребу да се крсте и обичаје своје да дотерују према установама хришћанске цркве и старог римског државног живота.

Прво су утицали на промену мишљења ђерманских племена у постојбини заробљени Римљани и најамни Берманци; али видљива напретка њихног труда за дуго не могаше бити. Берманци брањаху своје многобожачке обичаје, јер се бојаху да с променом вере не изгубе и самосталност. Тек у VII-ом и

VIII-ом веку брижљивим заузимањем значајних проповедника *Колумбана, Галуса, Килијана, Руиерта, Емерана, Бонифација* и др. (од којих многи беху жртве своје ревности), наука Христова могла се самосталније да напредује по Ђерманији.

Друга ђерманска племена с променом отаџбине лако мењаху и веру. *Готи* већ у IV-ом веку имађаху владика *Теофила*, члана *никејског сабора (325)*, и *Улфилу* који преведе Библију на готски језик и беше веран приврженик Аријеве науке.

По примеру Гота и као Аријевци рано постадоше хришћани: *Херули, Свеви, Вандали, Бургунди, Лонгобарди*, и своје јереси одрекоше се тек доцније.

Утицајем галских владика, непријатно расподожених према осталим ђерманских племенима Аријеве јереси, *Франци* примише чисто хришћанство (497), те тако постадоше носиоци државне мисли у новој постојбини.

Попава *Англо-Саксонаца* за време беше опасна приврженицима хришћанства у *Инглеској*. Али кад краља *Етелберта* крсти св. *Августин (597)*, кога папа *Гргур I-ви* посла у Велику Британију са четрдесет свештеника, Христова вера поново се поче ширити. Одатле се доцније кретаху проповедници у друге земље.

У Ирској св. *Патриције* утврди хришћанство у V-ом веку, и та земља постаде место заштите хришћанским бегунцима из *Инглеске*, за време њихног гоњења.

И Шпанија не беше изостала иза других земаља. Хришћанска проповед времена апостолског уродила је тако напредним плодом, да је хришћана било у III-ем веку у големом броју. Чисту веру помутила је доцније јерес ђерманских дошљака.

б) *Хришћанство међу Словенима*. — Христова вера ширала се и на балканском полуострву од првог времена.

Ово земљиште беше подељено у црквеном погледу на римског папу и цариградског патријарха. Државина римског папе захватала је северо западну страну полуострва, од Дрима и Јадранског мора до водомеђе Тимока и Мораве. На том простору беху два тежишта: у Илирском приморју *Солинска митрополија* (донекле и Солину а после у Сплету) и *сремско папонаска* у *Митровици*.

Цариградска црква владала је над већом, јужном и источном половином. *Скопљански* митрополит, кога још Јустинијан утврди, управљао је над *Дарданијом* у којој беху владичанске столице у *Нишу, Морави, Љипљану*. Митрополит *средачки* (софијски) *Дакцијом* једном и другом, *преславски Доњом Мезијом* (Бугарском). У *Загорју* беше други црквени старешина, као и у осталим покрајинама на југу.

За време сеобе престала је власт панонског, скопљанског и других митрополита. Само солински владика могла тешком муком да одбрани свој црквени опстанак.

И на овом крају понављаху се појаве, као и у западној Јевропи. Дошљаци се упознаваху и срођаваху са староседеоцима. Њихна вера пружала им право грађанства и осигуравала високи положај на двору и у византијској цркви. Међу балканским Словенима беше голем број хришћана пре но што Христова вера постаде државна у Бугарској.

Срби и Хрвати под утицајем хришћанских суседа, домородаца, ступише одмах по досељењу (638—685) у ближе односе са римским папом и обновљеном солинском митрополијом у Сплету. То беше морална веза новог словенског народа са хришћанском Јевропом у цели државног напретка.

У исто време (у VII-ом и првој половини VIII-ог века) проповедаху *Словинцима* јеванђељску науку св. *Аманд, Емеран, Ватал, Руперт* и други ближњи и далеки ђермански свештеници.

По паду хунске државе ђермански проповедници учашу Христовој вери *Чехе, Моравце* и *Словаке*, по њихов рад ускоро уништи аварска поплава. Живље делање осети се кад *Карло Велики* победи Аваре, а нарочито кад солунска браћа на словенском језику отпочеше тумачити веру.

У *Пољској* владика *Јордан*, Немац, и св. *Војтјех* (Адалберт) Чех, у другој половини X-ог века озбиљно приошле око ширења хришћанства. Њихов рад помогоше *Краљ Мѝслав* и краљица *Дубравка*.

Јужне крајеве руских земаља обилажаху хришћански проповедници по одавна. Народно предање о св. *Андрији* има потврде у ревном рад у прогоњеног римског папе и мученика *Клименте* († 100), чије кости са

тавријског полуострва понесе у Цариград и Рим св. *Ђурило*, брат *Методов*.

Само *полаиски* Словени мачем у руци браћаху стару веру, обичаје и самосталност од ђерманских проповедника, који им у име Христове науке силом наметаху своју владавину.

Јереси и хришћански сабори. — Ширењу хришћанства ускоро загрозише два непријатеља: *јерес* и *Мухамедова* вера.

Јерес је мишљење противно науци Христовој и црквеном предању, што остаде хришћанском свету иза св. апостола.

Та и друга питања која често ствараху немир у хришћанству, решавали су св. оци (владике и научари) на општим хришћанским, *васеленским саборима*, од којих ћемо поминути ове неколике:

Васеленски сабор у *Никеји* (у Малој Азији) осудио је науку александријског свештеника *Арија*, који порицаше божанство Исусу Христу (325). На томе сабору утврђени су и неколики чланови хришћанске вере. Уз Арија пристадоше Вандали, Свеви, Лонгобарди, Бургунди.

Цариградски владика *Нестор* непризнаваше *Деву Марију* за матер Божију зато га огласише као јеретика у *Ефесу* (431), одузеше му владичанско звање, те умре у сиротињи. Његови приврженици раширише се по Туркестану и Бухари, док не утонуше у Мухамедовој вери. Они су још познати и као *халдејски хришћани*.

На *халцедонском сабору* (451) осудише науку *Евтиха* о једној природи у Исусу. Његови последовачи назваше се доцније *Јакобитима* (Јаковљевцима), по *Јакову Барадеју* (Барадеусу), који им позајми своје име у VI-ом веку. Јакобити се шираху од Јерменске до Јегипта.

Инглески монах *Пелагије* вељаше да нема наследнога греха ни предопредељења у животу, но да сваки човек својим радом ствара могућност или немогућност вечног блаженства, или муке. У томе му беше противник св. *Августин*, владика северне Африке. Науку Пелагијеву осудили су неколико пута на саборима, али она имађаше доста присталица.

Цариградски сабор (680) огласио се против *Монотелита* или приврженика једне воље

у Христу. Као *Маронити*, прозвани по патријарху *Јовану Маро*, очуваше се на Ливану.

Никејски сабор (787) повратио је иконе црквама које пре тога беху избачене.

Осем тих унутарњих узрока, што мутише науку Христову и уносише немаре међу хришћане, спољни непријатељи, мухамедовци, силом својега мача и верозаконог уређења отимаху једну хришћанску земљу за другом. Није прошло ни сто година од смрти њиховог пророка, а свет задрхта пред новом поплавом. Од Инђије до Атлантика, од Пиренеја до Захаре и сибирских степа одјекиваху гласи: „Само је један Бог!“ Изгледало је као да ће престрављење, још довољно неутврђене хришћанске државе у Јевропи постати плен неверника, који са два противна краја нападоше. Али франачка победа код Поатијера и нагло распадање аравањанске државе, природна последица земље основане од разних елемената, спасли су западни свет.

Свети оци. Манастири. — *Јустин, Иринеје, Тертулијан, Климента, Ориген, Киријан*, речју и делом опираху се римској сили, ширећи Христову веру међу многобошце. Али кад хришћанство постаде слободно, ваљало га је бранити од вековних предрасуда, јерси и философских идеја старог света. И на том пољу јавише се достојни борци. То беху даровити људи, научари свога времена. Задахнути науком Христовом, они свом силом своје речитости и ума браћаху Јеванђелску науку и црквено предање. *Атанасије* и *Евсевје*, *Василије*, *Григорије* и *Јован Златоуст*, *Дактаније*, *Амвросије*, *Августин*, св. *Гргуур* и *Јован Дамаскин* оставише лепо име као *свети оци* хришћанском свету и црквеној књижевности, служећи за углед чисте побожности и доцнијим нараштајима.

Док су учевни људи посебице и на саборима устајали против штетног јеретичког новачења и кварежи која се већ беше јавила у хришћанству, други се израна повлачише у осаму, пустиње и планине, да далеко од света молитвом у једнога Бога стеку души спасења, мучећи своје тело разним начинима. Ови људи мало по мало почеше да се удружују у цељи заједничког побожног живота. То беше почетак манастирског живљења. *Св. Павла пустиника* сматрају као првог

пустињика (Ана Хорејца). О св. *Антонију* вели се, да је први прописао ма и непотпуна правила о заједничком животу пустињцима *тивандским*. По томе угледу основа се манастирски живот у Сирији и Малој Азији. У Јевропи, у Св. Гори постаде такође калуђерска заједница, као и у Галији, коју установи св. *Мартин*. Тачније уређење манастирског живота, на западу основа св. *Венедикт* од Нурсије свом браству на *Монте Касину*, у Италији (529). По његовој наредби калуђери су морали да раде и уче, да живе скромно и целомудрено и да се покорavaju

старијем. Папа св. *Гргур* одобрио је правила (595) и то се после усвоји по свој Јевропи. Манастири постадоше школе, научни заводи и књижнице у којима се хранила умна привреда не само хришћанског, но и многобожачког света. У погледу образованости то беху места привреде, а у моралном углед за још необразоване народе. Али временом даровима обогачени, манастири постадоше терет народу, привезаном за њихно земљиште, пример кварежи осталим људма; јер свештени служитељи нерадећи ништа, заборавише на свој свети позив.

(Наставиће се)

ПЕДАГОШКЕ СТВАРИ

ПЕДАГОШКИ РЕЧНИК

Празноверице (сујеверје). Сви народи, културни и некултурни имају у своме животу пуно празноверица. Што су народи у просвети и култури напреднији, то је код њих мање и празноверица и обратно. Запитајмо се, шта су празноверице? Одговор је прост. Ево га: Објашњавати чулне појаве, подмећући им неке узроке, који се чулима не опажају и, који се логичним мишљењем не могу довести у узрочну везу са појавама, то су празноверице. Примере за ову дефиницију навешћемо мало ниже. Сама реч „празноверица“ казује, да је нешто празно; да иза појаве или боље рећи пред појавом, нема ничега, но да ми навикнути да свакој појави приметимо и узрок, подмећемо на оно празно место неки предмет као узрок из своје главе и то својевољно. Но није овако увек. Често пута људи из незнања и не траже узрок појави, но њу саму сматрају као узрок и подмећу јој последице из своје главе, које она по суштини својој не може имати. Према овоме последњем, могло би се за празноверице казати, да се оне у томе састоје, кад људи очекују дејство од ствари или појава, које оне савршено по својој природи не могу произвести. Да наведемо примере и за једно и за друго и да их узмемо из живота на-

шега народа. Веровати н. пр. кад је велика суша, да се онда Бог оскорбио на народ и земљу, то је празноверица, која потиче из незнања. Веровати н. пр. кад гром пукне, да онда Св. Илија гађа доле ђаводе и све што је зло, а само не поштене људе, такође је празноверица, која потиче из незнања. Веровати, да грађ неће на виноград, ако је у њему живо јаје закопано; или н. пр. да крило од слепога миша, или поглед кроз празну добању људску, може имати неке о-свајачке или привлачне силе! Или н. пр. да амајлија чува од куршума итд. итд.

Као што рекосмо, у сваком народу има сујеверја где више где мање. Што је народ напреднији са просветом, образованошћу и културом, у њему је мање празноверица, а што је опет на нижем ступњу културном, то је у њему и празноверица више. И наш народ има доста празноверица, међу којима има и врло штетних.

Како постају празноверице?

Постају најчешће из незнања. Људи немајући довољно знања из природних наука да објасне појаве око себе и на себи, објашњавају их својевољно из главе. Празноверице постају и тако, што се људи осећају слаби и зависни од појава, па не знајући им права узрока ни последице, не могу да остану равнодушни у досадној неизвесности, него им траже и измишљају какав му драго

узрок или какve му драго последице из своје
 Слабомоћност човекова пред страхо-
 том природних појава и елемената, узрок је
 највећим празноверицама. Човек, остављен
 сам себи без помоћи и заштите у страхови-
 тој борби за опстанак, прибегавао је ма чему,
 само да се одржи и спасе, онако, као што
 се удављеник и за сламку хвата!

Тако је постало веровање, да су комете
 весници какве народне и опште несреће, јер
 се о природи њиховој ништа позитивно није
 могло докучити. Тако је постало веровање
 у ђаволе, виле, вештице, караконџуле, што
 се није знао узрок многој несрећи људској,
 па се тражио по што по то ма у чему и ма
 где на другом месту. Тако је постало веро-
 вање, да амајлија штити главу мушку, што се
 није могло пронаћи ништа друго, што би као
 поуздана заштита живота могло да послужи.

Празноверице утичу врло штетно на моралност и на срећу људску у животу. Оне ремете мир душевни и радост, коју човек ваља у природи да налази. Празноверице спречавају да човек слободно истражује и примењује права средства за заштиту од толиких зала и несрећа! На послетку празноверице чине и то, да човек отупи и остане без икаквог саучешћа и љубави према своме ближњему. Потискивати штетне празноверице и борити се успешно противу њих, бива најлакше познавањем и објашњавањем снага природних и суштине природних појава. Што више знања из природе, то мање празноверица. Развијане и неговање праве религиозности такође је једно моћно средство противу заблуда ове врсте. На многим местима на жалост, религија потпирује и одржава народ у празноверицама и храни се истима. Примера за ово има и у прошлости и у садашњости а биће их још дуго и у будућности. Права религија увек је измирена са напредком знања из природних наука, јер су њезине основе највише моралне идеје, које су вечите и нису везане и зависне од пролазних појава у животу. Права је религија она, која за све што се не може да схвати, за све што се не може да отклони, за све што нас не може да мимоиђе, оставља бригу и старање ономе највишем суштаству, од чије љубави и милости цео поштен свет само добро очекује.

Ко највише може да потискује сујеверје и заблуде у једноме народу?

Све просветне и културне установе, сви образованији људи, а најјаче школа и њезини радници. Ако је учитељ сам зналац и ако је еманципован од свих заблуда и предрасуда; ако је љубав и поверење своје околине и својих ђака задобио, да му сви верују и да га за највећи ауторитет сматрају, онда он може преко ученика својих врло корисно утицати на околину. „То је празноверица, то не може тако да буде, мишам је господин то друкчије казивао“. Овако одговарају обично ђаци свакоме, који год покуша, да им нешто на други начин представи и објасни, по што им је то њихов учитељ протумачио.

Паметан учитељ, свештеник и сваки образован човек, који у народу живи и на њега утиче, ваља да сазна и испита све празноверице и заблуде у своме крају, па да систематично и с планом отпочне да их треба. У овоме послу ваља бити врло смотрен, јер можемо врло лако нагнати и насести. Оно, у што народ хиљадама година верује, не искорепује се никад једним ударом тако лако. Млади учитељи често пута у овоме послу дочекују повику и навуку на се мржњу. Ово бива с тога, што почињу одма са простим светом препирку са голим речма без видљивих и стварних примера, о најстаријим и најкрупнијим празноверицама. Њима се деси оно, што и многим мисионарима, који отиду међу незнабожачка и дивља племена Африке да им проповедају хришћанство, па после мучнога рада након пет — шест година доживе, да их они исти дивљаци поједу, којима су они проповедали хришћанство. Са свим природна ствар. Место да почну одоздо од живота, мисионари почињу одозго од идеја, о којима дивљаци ни сенке од представе немају. Место да почну од реалнога света, од живота којим дивљаци живе; место да их одвикну, да један другоме не отимају и не краду, да један другог не убијају и не једу; место да их одвикну од ружних обичаја и навика, а да им место свега тога изнесу и покажу нешто паметније и боље, они почињу с неба па у ребра, почињу с небом, рајем, паклом, претњом страшнога суда итд. Све ово не пријања за душу и срце ди-

вљаково, јер дивљаци немају у себи ничега еличнога, на што би се оваке проповеди наслонили и одржати могле.

Ко хоће дакле са успехом да уклања једну по једну празноверицу у народу, ваља да је практичан и вешт психолог и добар познавалац живота народног. А у нашем народу има баш довољно земљишта за овај посао. Наш народ, као и многи други, живи у празноверицама, чува их и предаје их с колена на колена врло брижљиво. Колика је штета од празноверица, то је страшно и помислити. Она је огромна и не да се лако ни прорачунати. „Ваља се“. „Не ваља се“. „Ради се“. „Не ради се“. „Помаже“. „Не помаже“; то су норме по којима наш народ живи и, које свакога дана можете чути по неколико пута у свакој кући сељаковој. Нека се узму у рачун само празноверице у нашем народу, које владају у погледу здравља и болести, лечења, живљења, рада и нерада (празновања), па ће свакоме, који народ познаје, бити јасно, колики се порез плаћа празноверицама и колики се животни интереси народне среће и благостања штете. Црногорци н. др. верују, кад полазе у битку, ако искочи зец, између њих и непријатеља, па окрене и побегне на непријатељску страну, да ће тога дана битку добити и непријатеља победити. Ако се кроз Црногорце пробије, тешко њима тога дана! Колики проценат мушке куражи и самопоуздања изгуби војска, због овог јединог слепог случаја, који никакве везе нема ни са Црногорцима ни са Арбанасима ни са Турцима? Сиромах Зека! он и не зна да је он узрок, што су толике битке изгубљене и што су толике опет лоше добијене! А код нас? Кад

полазиш на пут, мораш се питати, који је дан сутра, јер се не ваља сваког дана кретати на пут. Наше путовање не управља се по потреби посла, који ваља да извршимо, него по сретним и несретним данима! У једне дане можемо купити сено и радити лакше послове, али се за теже прихватити не смемо. Нека нам овејано жито на гувну покисне, волове тога дана укошкати не смемо. Ако добијемо протисли, или имамо какав застарео назоб, ми не тражимо прави узрок и праву помоћ нашем недугу онде где треба, него се наговаримо на кола па идемо у очи „младе Петке“ заком прввишту или манастиришту, те ту лежемо на ладне плоче старих гробова, на којима се само још гује сунчају. Ако се напрасно разболимо, одмах је узрок болести пронађен. Нагазили смо, или нас је ко год устрелио. Потеци врачари и предај јој се на милост и немилост. Ако нам дете закуња, други узрок томе не може бити, него мора да му је то „од очију“.

Да не наводимо више примера, њих зна сваки онај, који је из народа изишао. Учитељима и васпитачима народним, ово је довољна напомена, шта им ваља и како радити. Сваки, коме је у део пало, да народ учи и просвећује, ваља да зна: да без образовања не може бити ни код једнога народа истинске слободе и благостања. „Будите богати, па ћете бити слободни“ рекао је пок. Кнез Мијанко једном приликом некој депутацији из народа, а ми би могли рећи: „Будите образовани, па ћете бити и богати и слободни“.

М.

НАУЧНА ХРОНИКА

Погрешке човекове свести. Добро је позната изрека да је „у здравом телу здрава и душа“, али је и тој здравој души или „здравом разуму“ некад потребно да дође у помоћ народна мудрост: „није злато све што сија“, те да их сачува од погрешке у раду или у пресуди њиховој. Колико погрешака учини човек што веде, „несвесно“, не зна-

јући да је погрешно? Од куда је то? Који су узроци да човек понекад живи у тако званој „самообмани“, а још чешће да долази до погрешних извода и пресуда у мишљењу свом? — Целокупна мислилачка радња човекова у мозгу, „у себи“, зове се једним именом „свест“. Да ова радња пође који пут неправилно, или, говорећи научнијим речима, да настане по-

толошка измена човекове свести, има више, физиолошких и спољних, тако и самих психолошких, унутарњих погодаба. На прво место долази неправилан крвоток: сваку радњу нашега мозга прати притицај крви и тиме увећавање запремине самога мозга; ако је дакле оптицање крви по телу било са свим правилно, оно ће се пореметити, ако се и сувише крви упућује мозгу. С тога је за мозак преко потребна како неизменична радња појединих органа, тако и неизоставно мировање у време сна. У спавању се мозак управо и једино може одморити; тада у њему нема онолико крви, као кад се човек пробуди, те она из нова почне у већој мери њему притицати. Ако је напор велики, ако сувише крви оде у мозак, тада настаје „апopleксија“ или удар, од чега попуцају крвни судови; исто то долази и у противном случају, кад у мозгу остане врло мало крви, кад настане оштра анемија, губитак крви у мозгу. Сан регулише — поправља — крвоток, а несаница чини да мозак непрестано буде препун крви, иза чега настаје неправилна радња мождана. Огледи гђе Манасејине на штенцима показали су да они могу издржати глад цео месец, а ни три дана не могу живети без сна. И тако дакле, неправилан крвоток, притицај крви, анемија, несаница — све то раздешава мислилачке подобности човекове. — Прекомерна и једнолика занимања изазивљу појаве превеликог умора, које такође доводе човека до суманутости. Али људи као да немају већ довољно ових погодаба за раздешавање психичке им радње, па у свима готово земљама узимају у се још разне вештачке отрове, да још већи неред начине у свом мозгу. Ови „отрови интелекта“ најпре надражују и покрећу психичке функције мозгове, а за тим, по закону природином, после надражаја долази највећи умор, искварена правилност функција, изнуреност, суманутост. Цео низ разних отрова: хашиш, опијум, морфијум, спирт (алкохол), дуван итд. — служе на то, да помраче човекову свест. — Пут, којим човек истражује истину, отежава још велика множина погрешака, које чине његови осећајни органи и његова свест, па најпосле и у самом психичком механизму имамо извор заблуда, јер човек често греша и због неправилних начина мишљења. Постицај законом узроч-

ности, да свему тражи узрок, човек запада у многобројне супротности. Он заборавља да нам је неприступна суштина супстанције, јер ми не дознајемо саму суштину, него само оне измене, које она врши у нашем мозгу. Кад је то тако, онда оруђима нашега познавања, т. ј., уму не остаје ништа друго, него само да хвата узрочну свезу појава, чија суштина остаје предмет не науке, него вере. Исто нам је тако неприступна и намера, с којом све у свету бива; за нас и питање о намери, циљу треба да буде избачено из свере нашега знања, и да остане питање верино. Још Емтедокло је казао да оно, што одговара циљу, стоји у природи зато, што је његова особина, да преживљује оно, што не одговара циљу. Ову је основну поставку доказао Дарвин. Овим се ми само и можемо задовољити, а свака тежња, да се прозре циљ материјних појава, исто онако као и да се прозре њена суштина, води само помрачавању, увећању сутона у области знања. — Логичких метода мишљења има четири: поређење, разлика или изумимање, увођење (индукција) и метод остатака. Додајмо томе још подобност нашега ума за аналогију, уопштавање, па ћемо имати довољно факата за утврђивање природних закона, т. ј., да можемо хватати узрочну свезу појавима, који се пред нама дешавају. Наука и иде тим путем. Ми видимо од материје само средину, ни почетак ни крај њен и њених појава не можемо постићи, јер то иде у суштину материје, то је предмет верин. Све остало, што се не подвргава испитивању на показана 4 начина остаје изван области праве науке. Човеков ум, ако напушта ове оштре и тачне логичне начине мишљења, пада у заблуде. Случајна слагања, подударача појава у тражењу узрока довели су до погрешнога „post hoc, ergo propter hoc“ (после тога, дакле због тога). — У наше дане и у Западној Јевропи и у Русији много се говори о т. зв. хиџотизму, магнетизму и спиритизму. И док наука може објаснити прво и друго, дотле питање о трећем, т. ј. о материјализацији духа баш никако се не може подесити с подацима физиолошким. Покажите такво удружење појава, уз које могу радити духови! Нико то не може; — нема тога удружења, дакле нема ни одређених погодаба за ове појаве, па зато они и не могу бити предмет

знања, науке, него су предмет верин. Материјализација духа, преведена на научни језик, значи објектирање субјективних слика, дакле халуцинација. Нервни се надражај не може издвајати и преносити у ваздух нити куд у незнани простор; с тога ни теорија, која се на том оснива, никако не може бити научна, и страст за спиритизмом, која је обузела сувремено друштво, најбоље се може обележити као психички атавизам, васкрсло код потомака оних далеких предака, који су веровали у привиђења, маштаније и свакога ђавола. Ум човеков скреће данас још на врло много места с правога пута, и то замрачава разумевање природних појава. Истраживач истине треба данас, да каже: „познај обмане својег осећања, своје обмане свести и обмане суђења, па ћеш се приближити истини“.

Нове комете. Сада се могу видети на небу две комете, од којих је једну пронашао Фабри, а другу Бернард. Оне су на 32. ступњу од екватора северу, а у овим звезданим јатима: Фабријева комета у јату Пегазовом, а Бернардова у јату Андромедином, и у размаку једна од друге само за 25 ступања. И ако се сада оне виде само помоћу инструмената, њих се јасноћа сваким даном све више увећава, те се може мислити да ће бити приступачне и оку ненаоружаном. Јасноћа Фабријеве комете 17. Априла била је 460 пута већа од њене сјајности на дан проналаска — 1. Децембра 1885., а јасноћа Бернардове комете 14. Маја биће 359 пута већа од њене сјајности 5. Децембра 1885. Обе се комете упућују јужној небесној полусфери, и крајем Маја и у Јуну добро ће се видети с јужних звездарница. — У 1885. години пронађене су и посматране ове комете: 1., периодна комета Енке, коју је пронашао Темцел 13. Децембра 1884.; кад се она вратила, посматрана је највише у Јануару и Фебруару 1885.; —

2. Бернардова комета, коју је он пронашао у Нашвиљу (држава Тенеси у здруженим североамер. државама) 7. Јула 1885.; оног дана, кад је пронађена, она је изгледала као маглустина, минут у пречнику, слабо згуснута у средишту и без репа; достигла је јасноћу звездâ 11.—12. величине; — 3., периодна комета Тетлова, коју су пронашли 8. Августа прошле год. Перотен и Шарлова у Ници; она је тада изгледала као бела мрља, два минута у пречнику, без јасно обележене средишне згуснутости. Били су на њој обележени трагови некакве продужености као кометин меридијан; — 4., комета Бруксова, коју је он пронашао у Фелпсу (здружене државе) 31. Августа прошле год., представљаше у време свога открића маглуштину 11.—12. величине, 2—3 минута у пречнику. Средиште је комете било јасније, и виделе се две или три и више сјајних тачака. Она је била без репа, и због своје слабости с тешком се муком могла посматрати; — 5., комета Фабријева, коју је он открио 1. Децембра прошле године у Паризу, била је на дан открића 11.—12. величине, округла с пречником, без репа, и у средишту слабије сгуснуте светлости; — 6., комета Бернардова, коју је он пронашао 3. Децембра прошле године, била је без репа, мала и веома слаба; — 7., комета Бруксова, коју је пронашао 27. Децембра прошле године, била је такође веома слаба, али је згушњавање светлости било осетно околно њенога средишта. — У години 1885. пронађено је 9 малих планета, тако да их је 1. Јануара 1886. било свега на број 253. Њима су дата ова имена: Вера, Аспорина, Еукрата, Ламеја, Илза, Софија, Клементина; две планете под бројевима 250. и 253. још нису крштене, те се воде за сада по овим нумерама без имена. Ове су планете пронашли: Погсон у Мадрасу, Борели у Марсељу, Лутер у Диселдорфу, Пализ у Бечу (4 планете) и Перотен у Ници.

БЕЛЕШКЕ О ПРОСВЕТИ И ШКОЛАМА

WWW.UNILIB.RS

Лондонске школске прилике.

— До 1870 године никоја се власт у Енглеској није бригула о основним школама у земљи, него је то све остављено било приватној, добровољној бризи и пези. Те године реши енглески парламенат, да о основним школама у напредак воде бригу општинске самоуправне корпорације. Те корпорације нису оно исто што и општински одбори или судови, него су засебне установе и зову се *школске власти*. Као што је познато, у Лондону нема једне, заједничке општинске управе, него је та огромна варош подељена на 40 парохиа и варошких управа; али за школске послове изабрали су једну једину школску власт која се састоји из 55 чланова. Ова је власт слабо ограничена у своме раду. Она може да наређује како хоће, колико ће се школа и где подићи; она прописује наставни план; нико јој не сме сметати ни при разрезивању школског приреза. (У последње време тај је прирез износио 3,65 од сто од приноса целокупног непокретног имања). Школарина износи, у средњу руку, по 12—14 пара недељно; осим тога и држава доприноси од своје стране за издржавање школе. Целокупан издатак на лондонске школе износи по 75 дин. на једног ђака.

За последњих 15 година, ова школска власт знатан је рад развила. Што се више умножавао број званичних школа, све је више снадао број приватних завода. У Лондону има 667.000 деце која морају да иду у школу. Од овог броја и данас још једна трећина походи само приватне школе. У школу не иду сва деца која би, по закону, морала ићи, већ само 80 од 100. Овоме је узрок и то што школска власт налази на много сметње и посла докле могне казнити родитеље због неуредног идења дечијег у школу. Као што се даје лако замислити, противу енергичног рада школске власти многи су се дигли и узбунили. Имућним људима није право што им се крње њина права и што морају да плаћају прирез школски, а сиромасима је криво што се силом натерују да децу своју шиљу у школу. Осим тога и свештеницима није право што се у школи заједнички уче деца разних вероисповести.

Највећа је тешкоћа, с којом се досада школска власт имала да бори, што не могу довољно да пађу спремих учитеља и учитељца. До сада су се помагали учитељским заступницима, који су се и сами, учећи децу у школи, учили како ваља шта предавати. Данас има у јавним школама лондонским 5511 сталних учитеља и 1668 заступника. Сад тек мисле да заведу у Лондону учитељске школе, као што постоје у Немачкој, и да се ту младићи стручно спремају за учитељски позив, јер до сада су се само онако практички спремали за службу учитељску. И ако је у Енглеској скупо живети, опет су плате учитељске, може се рећи доста велике. Тако се плаћа у Лондону, у средњу

руку, једном испитаном учитељу по 3500 дин., учитељцама до 3000 дин.; а по унутрашњости учитељима по 3000, а учитељцама по 1800 динара.

Надзор над школама воде нарочити надзорници које школска власт поставља.

У школи се учи, поред главних основних знања, још јестаственица, историја, земљопис, ручни рад, цртање и пезање а и наука о чувању здравља. Годиње 1883 састављен је један одбор да проучи, је ли целасходно да се у основној школи уче и «технички» радови. Сви су се сложили у томе да не би било савесно да се у основној школи уче прави занати, но да се тим више поклања пажња вежбању дечијег ока и дечије руке, јер од тога зависи сваки финији телесни рад. С тога су решили да се заведу, проба ради, ручни радови по Сасједовој системи, као што постоји у шведским школама. — Још се занима школска власт у Лондону да за ђаке уведе јевтине ручкове по школама, које би сама деца плаћала. Ово је већ трећи пут како се предлог о томе износи, но још није стекао већину за се, који неће, по свој прилици, још дуго изостати.

Школе у Источној Румелији.

— По службеној статистици за г. 1883. било је у овој земљи на 797.000 становника *школа*: а.) основних 1701, б.) средњих (мушких и женских) 35. *Наставника* је било у првим 2171, у другим пак 176. *Ученика* је било у основним школама 80.763 (мушке деце 57.027, женске 23.741), а у средњим 4350 (у мушким 3598, а у женским 752). Трошак учињен само на основне школе износио је 1.213.109, а на средње 428.420 динара. Једна основна школа долази на 482, а једна средња на 23.430 становника; трошка за школе основне долази на 1 становника 1,48, а за средње 0.52 динара.

Латинска азбука.

— Савез немачких учитеља у Саксонској, који броји 4800 чланова, изјаснио се за то, да се место *немачке* (т. зване «готике») уведе у школе само *латинска* азбука.

Фотографија као наставно средство.

— У Француској се при обучавању глувонемних помажу фотографијом на овај начин: Глувонемни огледа изговорити поједине гласове, па кад му пође за руком изговорити који било глас, онда фотографију његово лице, па му за тим покажу слово, које бељежи тај глас.

Руске девојке.

— На петроградском свештеништу има око 600 девојака, које уче лекарство (медицину), философију и друге велике науке.

Просветно-књижевни предлог у бечкој скупштини.

— Посланик Шенерер (Schönerer) са својим другovima поднео је аустр. царевинском већу основу закона, којим би се спречавало ширење неморалности штампом. Тај законски предлог овако гласи: 1., Забрањено је штампати и растурати приповетке, извештаје, белешке, досетке и слике, које би могле читатеља узбудити, стид повредити или друкчије неморалности изазивати, особито пак слике голих или слабо покривених жена, и за тим огласе, којима се посредује или да је прилика састанцима за особе разнога пола. 2., Ко ту забрану прекрши, казниће се глобом од 100 до 1000 форината или затвором од 3 до 30 дана; осем тога, новине, које ту забрану три пут у једној години прекрше, не смеју више излазити. 3., Пресуду о таквој кривници у новинама и листовима изриче порота. 4., На научне и уметничке радње у списима и новинама, које имају иначе озбиљну научну намеру, нема се овај закон примењивати. — Не знамо да ли је овај, заиста оправдан и уместан, предлог у аустр. заступништву примљен, те да ли ће и санкцију добити, али и из саме његове појаве видимо да се почело мислити о злу, коме не може стати на пут сама школа. Сви државни фактори и сваки грађанин треба да пази на то, да се и не шири саблазан и неморалност. Али је најжалосније то, што и омладина чита такве саблажљиве књиге и новине, па се кривица ради рђавога васпитања баца на саму школу, коју треба да помажу, а не да јој раде на супрот остали чиноци и установе друштвене, особито штампа.

Петроградски Педагошки Музеј.

— Председник одбора (комисије) Педагошког Музеја, генерал Коховски, саставио је годишњи извештај о радњи овога Музеја. Школске 1884.-85. године држате су у Педагошком Музеју 72 седнице одборске, 41 народно читање, 118 јавних предавања, 7583 лекције на колекцијама музејским и 14 скупштина; а свега је походило Музеј 73.201 човек. Осем тога, у просторијама музејским држали су своје скупове: 1., петроградско друштво љубитеља музике, 2., друштво духовне музике, и 3., Фребеловско друштво. Управни одбор (зове се „комисија“) педагошког музеја трудила се да олакша набавку учила и наставних помагала, чија је куповина у Русији велика, једно зато, што је публика врло мало обавештена о корисном избору ових предмета, а друго и зато, што нема довољно конкуренције међу произвођачима и трговцима; тога ради комисија мисли придати у музеју изложбе учила за све предмете основне и средње наставе. Тако ће за почетак организовати изложбу учила и помоћних средстава за физику и космографију, о чем је узео бригу на се особити одбор под председништвом професора Т. Т. Петрушевског. — Из других одељака музејскога рада поменућемо: објашњавања музејских колекција, израду поменутих „читања“ за народ и читања за војнике. У прошлој само години поднето је управном одбору на преглед 36

пројеката читања (већина одбачена), а од г. 1871. свега је поднето 815 текстова, од којих је одобрено и примљено 201; од овога је пак броја штампано 135 у 1.112.000 свезака, које су продаване по 5—10 копејака (20—40 пара). Одбор се подухватио да издаје зборнике за читање — народне читанке. Од научних и наставних радова за прошлу годину треба се обазрети на извештај г. Розиграјева: 1., о његову курсу о правопису (метода ортографских задатака); једна је петроградска школа пристала с њима да чини огледе; 2., о школском фотометру проф. Петрушевског, којим се одређује ступањ вештачког разредног осветљења, што је веома значајно; 3., о збиркама апарата и простих машина Плиновић; 4., о повременим скуповима наставника математике; зборови су ти већ организовани: бивају месечно један пут, и на њима се износе библиографски, научни и дидактични приповци; чланови друштва могу бити само наставници средњих завода; — после свега овог долази: 5., извештај универзитетског доцента, доктора Дроздова: а.) о начину, како да се уклања шкољивост у храни и б.) о најкориснијем климату за ученике у време летњег одмора. У овом последњем извештају је читавим низом својих проматрања, исказаних у цифрама, дошао до закључка, да се они ученици, који проведу лето у Петрограду и околини, мање разбољевају него они, који одлазе далеко, у села; — 6., извештај проф. Лесхачта о томе, како стоји физичко васпитање према умном, и о задацима физичког васпитања: телесног вежбања и игара; — 7., извештај доктора Веренијуса о томе, како да се организује санитарски надзор у школама; — даље: извештај г. Воронцовог о познавању домовине („отчизновѣдѣніе“), па извештај проф. Броњикова о методу у настави певања у хору, Семеновог и Маљаревског о школском значају ручнога рада — и мн. др. били су предмет одборског расправљања. — Уз музеј је уређена и школа дечијег певања у хору (хоровој проф. Броњиковог) и уведени повремено јавни скупови ученика, који уче музику. — У години 1884.-85. сарадњом и училима овога музеја помагали су многи корпуси и научни заводи, војне команде и школе; па тако и ботаничком баптиштом користиле се школе и корпуси. — Јекатеринославска губерњска скупштина (земство) обратила се музеју за савет и помоћ, да се и у Јекатеринославу оснује педагошки музеј за сеоске школе, и одбор је петроградски израдио план колекција за њ. — Петроградски Педагошки Музеј стоји у свези и са страним друштвима и заводима.

Школске клупе.

— Д. Фел. Шенк у Швајцарској доказује да се деца, која дуго иду у школу, искривљују ртењача. За доказ томе додао је врло тачну слику ученика при писању. Проматрао је врло пакљиво преко 2000 ученика, па је нашао да се ученицима криви ртењача и у оним клупама, које су лекари до сада прогласили као најбоље. Особито се женској деци ртењача врло штетно криви.